

Η οικονομία του αθλητισμού

Χαράλαμπος Κολύμπαλης*

Περίληψη

Η έρευνα έχει κύριο στόχο να εξετάσει το κατά πόσο ο κλάδος αθλητισμός μπορεί να αναλυθεί σε βάθος, ώστε στο μέλλον με την εφαρμογή ανάλογων στρατηγικών και πολιτικών παρεμβάσεων στο πλαίσιο λειτουργίας του, να αξιοποιηθεί κατά τέτοιο τρόπο ώστε να αποτελέσει μια δυναμική αγορά η οποία θα συμβάλει αποφασιστικά στην ανάπτυξη της χώρας. Ο όρος «αθλητισμός» ερευνάται στην ευρύτερή του έννοια ώστε να συμπεριληφθούν όλες οι οικονομικές δραστηριότητες των εταιριών του δημοσίου και ιδιωτικού φορέα, όπως π.χ. των κατασκευαστών αθλητικών ειδών, των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας, των οργανισμών προώθησης αθλητικών στοιχημάτων αλλά και του κράτους, ως διοργανωτή των προγραμμάτων μαζικής άθλησης.

Εισαγωγή

Είναι πλέον γεγονός ότι ο αθλητισμός παρουσιάζει τα τελευταία χρόνια σημαντική οικονομική δραστηριότητα, η οποία διαρκώς αυξάνεται¹. Από την άλλη πλευρά όμως, δεν έχει δοθεί μέχρι σήμερα η απαραίτητη προσοχή στην μακρο- και μικροοικονομική σημασία του αθλητισμού έτσι ώστε να υπάρχουν μέχρι σήμερα ελάχιστες έρευνες στην Ελλάδα που να ασχολούνται με το αντικείμενο αυτό². Στο σημείο αυτό αρκεί κανείς να αναφέρει ότι άλλοι οικονομικοί κλάδοι με ανάλογη δραστηριότητα αποτέλεσαν και αποτελούν μέχρι σήμερα αντικείμενο πολυάριθμων ερευνών, πράγμα που δε συμβαίνει με τον αθλητισμό.

Το ΚΕΠΕ, το 1994 είχε εκτιμήσει το ποσοστό της ελληνικής α-

* Διδάσκων στο ΤΕΦΑΑ Σερρών, Επιστημονικός Συνεργάτης ΤΕΙ Σερρών.

αθλητικής αγοράς την περίοδο 1992-1993 σε 100 δισ. δρχ. ή 0,75% του ΑΕΠ. Πρόκειται όμως για υποεκτίμηση της πραγματικής οικονομικής σημασίας του αθλητισμού. Στο συμπέρασμα αυτό καταλήγουν και άλλοι μελετητές από την Ελλάδα³. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι στην εν λόγω έρευνα του ΚΕΠΕ δεν έχουν συμπεριληφθεί οι οικονομικές δραστηριότητες όλων των κλάδων που προκαλούνται από τον αθλητισμό, όπως αυτό γίνεται στην παρούσα μελέτη⁴ αλλά και στις έρευνες που έχουν εκπονηθεί σε άλλες χώρες της Ευρώπης⁵. Τα αποτελέσματα της μελέτης του ΚΕΠΕ συνοψίζονται και συγκρίνονται με τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας στο τέλος (βλέπε συζήτηση και πίνακα 1). Η εργασία αυτή έχει στόχο να παρουσιάσει την οικονομική σημασία του αθλητισμού μέσα από την οποία προκύπτει και η σημασία του στην κοινωνία. Στόχος της είναι επίσης να παρουσιάσει τις οικονομικές εξαρτήσεις και σχέσεις που δημιουργεί ο αθλητισμός με άλλους τομείς της οικονομίας. Όποιος κατασκευάζει ή προσφέρει αθλητικά προϊόντα ή υπηρεσίες ζητά από άλλες οικονομικές μονάδες υλικά ή υπηρεσίες. Το γεγονός αυτό μεταφράζεται με τη δημιουργία θέσεων εργασίας και εισοδήματος. Η παρούσα εργασία καταγράφει επίσης όλες τις οικονομικές δραστηριότητες των παραγωγικών κλάδων της οικονομίας που εμπλέκονται άμεσα στον αθλητισμό.

Μεθοδολογία

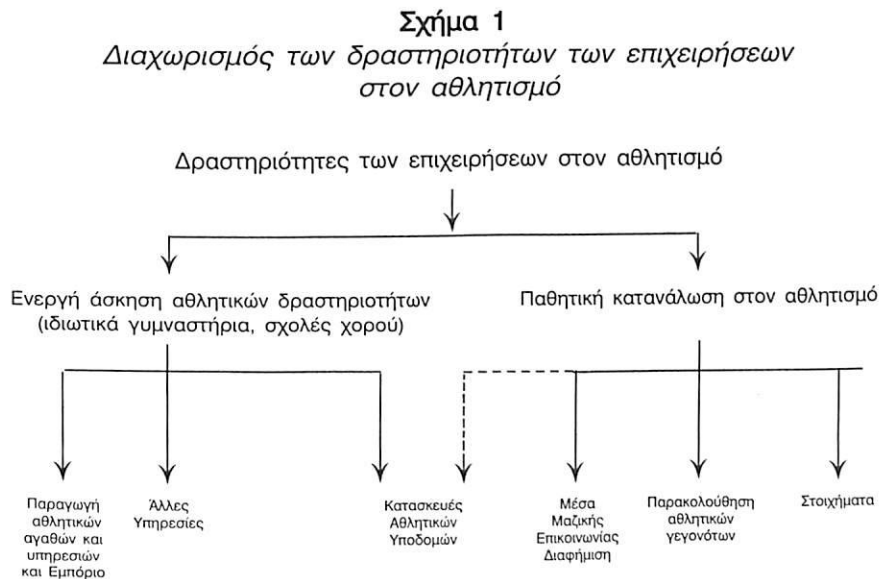
Οικονομικά στοιχεία για την εκπόνηση της μελέτης συλλέχθηκαν από όλους τους φορείς που σχετίζονται με τον αθλητισμό. Από τη Γενική Γραμματεία Αθλητισμού (Γ.Γ.Α.)⁶, Αθλητικές Ομοσπονδίες⁷, Φίλιππο Ένωση⁸, Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων (Ε.Ο.Α.)⁹ σημερινή Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή (Ε.Ο.Ε.), από τον Οργανισμό Προγνωστικών Αγώνων Ποδοσφαίρου (Ο.Π.Α.Π.)¹⁰, Οργανισμό Διεξαγωγής Ιπποδρομιών Ελλάδος (Ο.Δ.Ι.Ε.)¹¹, Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού (Ε.Ο.Τ.)¹², το Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο¹³, την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Ε.Σ.Υ.Ε.)¹⁴, τον ICAP¹⁵, το Υπουργείο Παιδείας¹⁶, το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας¹⁷, το Υπουργείο Οικονομικών¹⁸, την Ένωση Ποδοσφαιρικών Ανωνύμων Εταιρειών (Ε.Π.Α.Ε.)¹⁹ σημερινό Ελληνικό Σύνδεσμο Ανωνύμων Ποδοσφαιρικών Εταιρειών (Ε.Σ.Α.Π.Ε.), την Ένωση Σωματείων Αμειβομένων Καλαθοσφαιριστών (Ε.Σ.Α.Κ.)²⁰ σημερινό Ελληνικό

Σύνδεσμο Ανωνύμων Καλαθοσφαιρικών Εταιρειών (Ε.Σ.Α.Κ.Ε.). Όπου δε στάθηκε δυνατόν να βρεθούν στοιχεία, στάλθηκαν ερωτηματολόγια και έγιναν επί τόπου συνεντεύξεις.

Ερωτηματολόγια στάλθηκαν σε 429 ξενοδοχεία όλων των κατηγοριών από σύνολο 880 που διαθέτουν αθλητικές εγκαταστάσεις (τουλάχιστο μία πισίνα), σε 74 Ασφαλιστικές Εταιρείες από σύνολο 124 που εδρεύουν στην Ελλάδα, σε όλες τις Αθλητικές Ομοσπονδίες (34), στην Ε.Π.Α.Ε., στην Ε.Σ.Α.Κ., στον Ο.Δ.Ι.Ε., στον Ο.Π.Α.Π., στην Ε.Ο.Α., στη Φίλιππο Ένωση και σε 20 τηλεοπτικούς και ραδιοφωνικούς σταθμούς.

Όλα τα στοιχεία αξιολογήθηκαν σχολαστικά και καταγράφηκαν σε 387 σελίδες. Για την ανάλυση και αξιολόγηση των στοιχείων χρησιμοποιήθηκαν οι λογαριασμοί υπολογισμού του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος²¹. Οι εθνικολογιστικοί πίνακες (παραγωγής, χρήσης, διανομής, επαναδιανομής, κ.λπ. του εισοδήματος) των οικονομικών κλάδων: κράτος, ιδιωτικά νοικοκυριά, αθλητικοί οργανισμοί, αθλητικές επιχειρήσεις και εξωτερικό, παρατίθενται αναλυτικά στη διδακτορική διατριβή του Κολύμπαλη Χ., σελ. 342-351.

Η έννοια του όρου «Αθλητισμός» ως κλάδου οικονομικής δραστηριότητας, δεν περιορίζεται μόνο στις άμεσες δραστηριότητες παραγωγής αθλητικού θεάματος και υπηρεσιών, όπως π.χ. από τα

Πηγή: Weber et al. (1995), σελ. 151.

επαγγελματικά σωματεία και τα ιδιωτικά γυμναστήρια. Η ανάλυση των δραστηριοτήτων του κλάδου επεκτείνεται και στις αλυσιδωτές επιδράσεις που προκαλεί η ζήτηση προϊόντων τα οποία συνδέονται άμεσα με την παθητική παρακολούθηση αλλά και με την ενεργή εξάσκηση αθλητικών δραστηριοτήτων. Σε μια πρόσφατη μελέτη για τη Γερμανία (Weber et al., 1995), ο διαχωρισμός των προσφερομένων υπηρεσιών και προϊόντων στον αθλητισμό έγινε με βάση δυο σημαντικά κριτήρια: α) την ενεργή συμμετοχή σε αθλητικές δραστηριότητες, και β) την παθητική κατανάλωση στον αθλητισμό. Το σχήμα 1 δίνει έναν σαφή προσδιορισμό των δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων στον αθλητισμό.

Η άσκηση αθλητικών δραστηριοτήτων συνδέεται άμεσα με τις υπηρεσίες που παρέχουν τα ιδιωτικά γυμναστήρια, οι σχολές χορού καθώς και με την παραγωγή και προώθηση αθλητικών ειδών, όπως επίσης και με διάφορες υπηρεσίες π.χ. αθλητικά ταξίδια, αθλητικές ασφάλειες, υπηρεσίες μεταφοράς προς το χώρο άσκησης αθλητικών δραστηριοτήτων, καθώς επίσης και με την αθλητική υποδομή. Η άσκηση αθλητικών δραστηριοτήτων συνδέεται άμεσα με τις υπηρεσίες που παρέχουν τα ιδιωτικά γυμναστήρια και οι σχολές χορού. Για την εξάσκηση όμως των δραστηριοτήτων αυτών απαιτούνται κατά κανόνα διάφορα αθλητικά είδη, όπως αθλητικές φόρμες, παπούτσια και όργανα (μπάλες, ρακέτες, όργανα γυμναστικής). Η παραγωγή και η προώθηση (χονδρικό και λιανικό εμπόριο) αυτών των προϊόντων, όπως επίσης οι μεταφορές προς το χώρο άσκησης αθλητικών δραστηριοτήτων, οι αθλητικές ασφάλειες (βλέπε σχήμα 1, άλλες υπηρεσίες) και η κατασκευή αθλητικών εγκαταστάσεων έχουν ιδιαίτερη σημασία, διότι συνδέονται άμεσα με την εξάσκηση αθλητικών δραστηριοτήτων. Στο ερώτημα σχετικά με την οριοθέτηση των οικονομικών δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων στον αθλητισμό, σύμφωνα με τα υπάρχοντα στοιχεία στη διεθνή βιβλιογραφία, δόθηκε απάντηση για πρώτη φορά από τον Rodgers (1978). Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτής της έρευνας οι αθλητικές δραστηριότητες χωρίστηκαν σε τέσσερις κατηγορίες (Αθλήματα - Παιχνίδια, Αθλήματα Μετατόπισης, Αθλήματα Επιβίωσης και Εθνικά Αθλήματα). Η κατασκευή και η προσφορά των απαραίτητων προϊόντων και υπηρεσιών που χρησιμοποιούνται για την άσκηση των παραπάνω αθλητικών δραστηριοτήτων, χαρακτηρίστηκε παράλληλα σαν επιχειρηματική δραστηριότητα στον αθλητισμό.

Η παθητική αθλητική κατανάλωση συνδέεται με τις υπηρεσίες που παρέχουν τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας (προβολή αθλητικών γεγονότων, αθλητική ενημέρωση όπως π.χ. αθλητικές ειδή-

σεις, πώληση εφημερίδων, περιοδικών και βιβλίων αθλητικού περιεχομένου), τη διαφήμιση (αφορά τις δραστηριότητες των ΜΜΕ και των διαφημιστικών εταιρειών), την παρακολούθηση αθλητικών γεγονότων και τα αθλητικά στοιχήματα.

Η εφαρμογή των οικονομικών θεωριών –της μακροοικονομίας²² και της μικροοικονομίας²³– στην έρευνα του αθλητισμού γίνεται με σκοπό να παρουσιασθούν στοιχεία γύρω από την επίδραση του αθλητισμού στην οικονομία της Ελλάδος. Μέσα από τη μακροοικονομική ανάλυση ερευνάται το ποσοστό του αθλητισμού στη δημιουργία του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (ΑΕΠ), η απασχόληση που προκαλείται, οι ιδιωτικές* και οι δημόσιες επενδύσεις. Μέσα από τη μικροοικονομική ανάλυση ερευνώνται οι δαπάνες των ιδιωτικών νοικοκυριών για αθλητικά αγαθά και υπηρεσίες.

Η έρευνα έγινε στα πρότυπα παρόμοιων μελετών που έγιναν σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες²⁴. Ιδιαίτερα με πρότυπο τη Γερμανική έρευνα²⁵ σχεδιάσθηκε η παρούσα μελέτη. Ο προσανατολισμός της γίνεται με βάση το διάγραμμα ροής κεφαλαίων, αγαθών και υπηρεσιών των εθνικών λογαριασμών (βλέπε σχήμα 1). Κατ' επέκταση γίνεται προσπάθεια να απαντηθούν τα παρακάτω ερωτήματα:

1. Με ποιο τρόπο, με ποια μέσα και σε τι εύρος προωθεί το κράτος τον αθλητισμό (επαγγελματικό, ερασιτεχνικό, σχολικό, μαζικό αθλητισμό) καθώς και ποιες είναι οι συνέπειες που καταγράφονται με την πολιτική που ακολουθείται;
2. Με ποιο τρόπο και σε τι ύψος προκαλούνται οικονομικές δραστηριότητες του ιδιωτικού τομέα (Επιχειρήσεων) στον αθλητισμό, συμπεριλαμβανομένης της κατασκευής και προσφοράς αθλητικών αγαθών και υπηρεσιών;

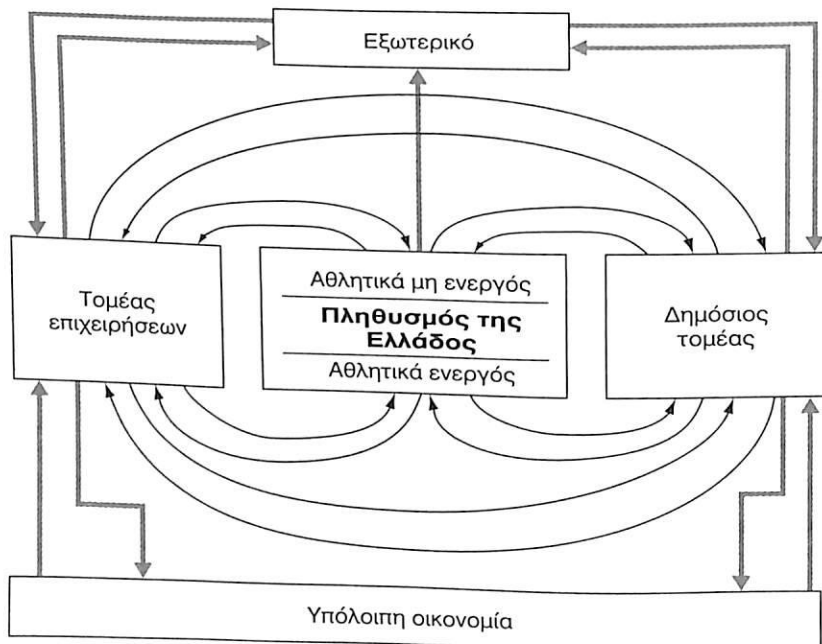
* Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι στάθηκε αδύνατο να δημιουργηθεί κάποιο μοντέλο με βάση το οποίο θα μπορούσαν να γίνουν εκτιμήσεις σχετικά με το ύψος των ιδιωτικών επενδύσεων στον αθλητισμό. Εάν εξαιρεθούν τα ποσά που επενδύονται από τα ιδιωτικά γυμναστήρια για νέες εγκαταστάσεις, το σύνολο των υπόλοιπων αθλητικών εγκαταστάσεων γίνεται με χρηματοδότηση του κράτους (μέσα από τα Προγράμματα Δημοσίων Επενδύσεων των εκάστοτε Υπουργείων) το οποίο ολοκληρώνει τα παραπάνω έργα και τα παραχωρεί στους διάφορους φορείς (Ο.Τ.Α., σχολεία, κλπ.). Όταν αυτά χρησιμοποιούνται από επαγγελματικές ομάδες (ΠΑΕ, ΚΑΕ, κλπ.) τότε συνήθως αυτές καταβάλλουν ενοίκιο στο φορέα που τα διαχειρίζεται. Με βάση τα παραπάνω μπορεί να ειπωθεί ότι το ύψος των ιδιωτικών επενδύσεων δεν επηρεάζει σημαντικά το σύνολο των επενδύσεων για ανέγερση νέων αθλητικών εγκαταστάσεων.

3. Ποια είναι η καταναλωτική δαπάνη που προκαλείται στα νοικοκυριά από την προσφορά αθλητικών αγαθών και υπηρεσιών; Πόσο μεγάλη είναι η ζήτηση για αθλητικά αγαθά και υπηρεσίες;
4. Ποιο είναι το εύρος και το ύψος των οικονομικών δραστηριοτήτων που προκαλούνται ανάμεσα στο κράτος, τα νοικοκυριά, τις επιχειρήσεις, τους αθλητικούς οργανισμούς, το εξωτερικό; Καθώς και ποιο είναι το εύρος και το ύψος των δραστηριοτήτων που προκαλούνται έξω απ' αυτό σύστημα;

Η κατεύθυνση που έχουν τα βέλη του διαγράμματος δείχνει την κατεύθυνση ροής των αγαθών-υπηρεσιών και των χρημάτων από και προς τον εκάστοτε κλάδο. Π.χ. ο αθλητικά ενεργός πληθυσμός της χώρας αγοράζει σε μια συγκεκριμένη τιμή ένα αθλητικό προϊόν (αθλητικά παπούτσια) για την εξάσκηση αθλητικών δραστηριοτήτων, ενώ ο μη αθλητικά ενεργός πληθυσμός αγοράζει ε-

Σχήμα 2

Διάγραμμα ροής αγαθών-υπηρεσιών και χρηματικών ποσών ανάμεσα στους διάφορους τομείς, βάσει των εθνικών λογαριασμών

πίσης τα αγαθά αυτά για άλλους λόγους (επειδή το αθλητικό ντύσιμο είναι άνετο ή επειδή το επιβάλλουν οι τάσεις της μόδας). Το ενδιαφέρον του πληθυσμού (των ανθρώπων) για αθλητικές δραστηριότητες και για παθητική κατανάλωση στον αθλητισμό έχει αυξηθεί σημαντικά, όπως επίσης έχει αυξηθεί και ο ελεύθερος χρόνος και το εισόδημα, πράγματα τα οποία μεταφράζονται με αύξηση της καταναλωτικής δαπάνης για αθλητικές δραστηριότητες.

Αποτελέσματα

Συμμετοχή του πληθυσμού της Ελλάδος σε αθλητικές δραστηριότητες

Ήδη από την αρχή εκπόνησης της έρευνας αυτής, κατέστη σαφές ότι έπρεπε να ερευνηθεί το ερώτημα της *συμμετοχής του πληθυσμού της Ελλάδος σε αθλητικές δραστηριότητες*, στην ευρύτερή του έννοια, για το λόγο ότι η συμμετοχή αυτή συνδέεται στενά με την κατανάλωση αθλητικών προϊόντων και υπηρεσιών από τα νοικοκυριά.

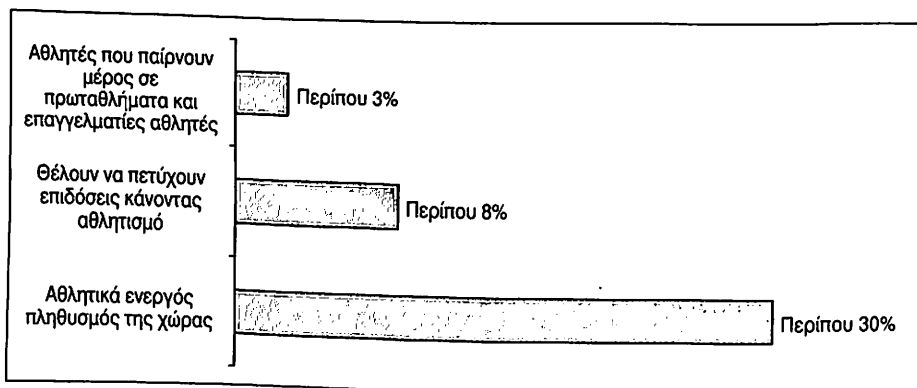
Επίσημες εκτιμήσεις πάνω σ' αυτό το ερώτημα δεν υπάρχουν στην Ελλάδα. Έτσι υπολογίσθηκε το ποσοστό του πληθυσμού της χώρας που παίρνει μέρος σε τέτοιου είδους δραστηριότητες βάσει στοιχείων της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού²⁶, του Σ.Ε.Γ.Α.Σ.²⁷, των ομοσπονδιών του Υπουργείου Παιδείας, καθώς και εμπειρικών εκτιμήσεων του συγγραφέα. Με βάση τα στοιχεία αυτά μπορεί να ειπωθεί ότι πάνω από 30% του πληθυσμού της χώρας παίρνει μέρος ενεργά σε αθλητικές δραστηριότητες. Στο ποσοστό αυτό συμπεριλαμβάνονται τα άτομα που αθλούνται σε ερασιτεχνικά σωματεία, σχολεία, πανεπιστήμια, προγράμματα μαζικού αθλητισμού, σε αθλητικά προγράμματα διαφόρων εργασιακών φορέων, ιδιωτικά γυμναστήρια — σχολές χορού, κ.λπ. καθώς και σε επαγγελματικά σωματεία²⁸. Επειδή σ' αυτή την έρευνα, λόγω έλλειψης σχετικών στοιχείων δεν μπόρεσαν να καταγραφούν οι κατηγορίες ανθρώπων οι οποίοι μόνοι τους ή με φίλους οργανώνουν και ασκούν διάφορες αθλητικές δραστηριότητες έξω από τις πιο πάνω αναφερόμενες εγκαταστάσεις και προγράμματα, όπως για παράδειγμα συνάντηση με φίλους για τρέξιμο στο δάσος, μπορεί να επιβεβαιωθεί η υπόθεση ότι το έτος 1994, τουλάχιστον το 30% του πληθυσμού της Ελλάδας ασκούσε έστω και περιστασιακά κάποια

αθλητική δραστηριότητα. Εάν στη συνέχεια το πλαίσιο αντίληψης του ερωτήματος: *πόσοι από τους κατοίκους της χώρας παίρνουν μέρος ενεργά σε αθλητικές δραστηριότητες*, οριοθετηθεί πιο στενά και η εκτίμηση του ποσοστού των κατοίκων που παίρνουν μέρος σε αθλητικές δραστηριότητες ξεκινήσει με βάση το στοιχείο «*Θέλω να πετύχω επιδόσεις κάνοντας αθλητισμό*», τότε μειώνεται το ποσοστό αυτό στο 8% του πληθυσμού της χώρας. Εάν, τέλος, στενέψουμε το πλαίσιο αντίληψης του παραπάνω ερωτήματος ακόμη περισσότερο και ληφθούν υπόψη μόνο οι αθλητές οι οποίοι είναι εγγεγραμμένοι από τη Γ.Γ.Α, το Σ.Ε.Γ.Α.Σ., καθώς και οι επαγγελματίες αθλητές (δηλαδή αυτοί που παίρνουν μέρος σε επίσημα ερασιτεχνικά και επαγγελματικά πρωταθλήματα), τότε το ποσοστό αυτό μειώνεται σε 3%.

Κρατική προώθηση – χρηματοδότηση του αθλητισμού

Η χρηματοδότηση του αθλητισμού από πόρους του δημοσίου ανερχόταν για το έτος 1994 στα 85,7 δισ. δρχ. Κύρια χρηματοδοτήθηκε ο αθλητισμός μέσω της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού (Γ.Γ.Α) και του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (ΥΠ.Ε.Π.Θ), ενώ η συμβολή άλλων κρατικών φορέων στη χρηματοδότηση του αθλητισμού, όπως π.χ. του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας, του Υπουργείου Αιγαίου, καθώς και των εκάστοτε κοινοτήτων, δεν παρουσίασε ιδιαίτερο ενδιαφέρον²⁹. Ιδιαίτερα ποσά διατέθηκαν μέσω της Γ.Γ.Α για την ανέγερση αθλητικών εγκαταστάσεων (21 δισ. δρχ.), για επιχορηγήσεις ερασιτεχνικών-επαγ-

Εικόνα 1
Ποσοστιαία συμμετοχή του πληθυσμού της Ελλάδος σε αθλητικές δραστηριότητες

γελματικών αθλητικών σωματείων, ομοσπονδιών (20,3 δισ. δρχ.) καθώς και για επιχορηγήσεις των εθνικών και δημοτικών γυμναστηρίων (5,7 δισ. δρχ.). Μέσω του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων διατέθηκαν συνολικά για τον αθλητισμό γύρω στα 22,6 δισ. δρχ. από τα οποία τα 22,2 δισ. δρχ., ξοδεύθηκαν μόνο για μισθούς των καθηγητών φυσικής αγωγής στα σχολεία και των καθηγητών των τμημάτων ΤΕΦΑΑ των πανεπιστημίων.

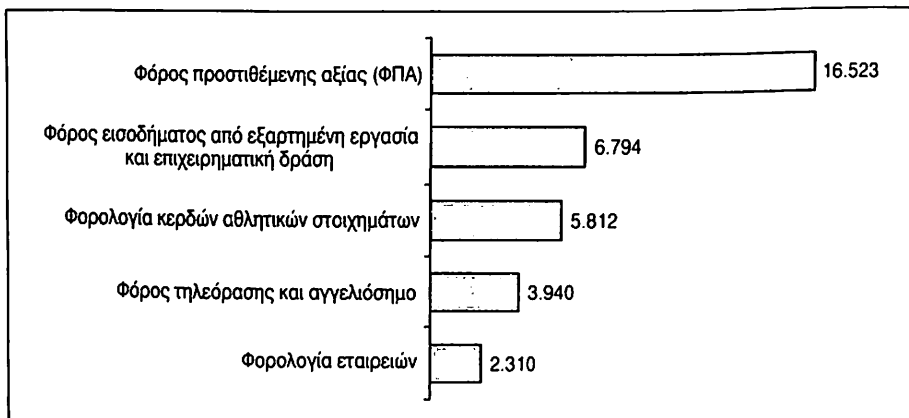
Από την πλευρά των εσόδων του κράτους από τον αθλητισμό (σύνολο 59,9 δισ. δρχ.), ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ποσά τα οποία ρέουν υπό μορφή φόρων από τα νοικοκυριά και από τις αθλητικές εταιρείες προς το κράτος (35,4 δισ. δρχ.). Ένα σημαντικό μέρος των εσόδων του κράτους προέρχεται επίσης από τα αθλητικά στοιχήματα (13 δισ. δρχ.)³⁰.

Δραστηριότητες των εταιρειών στον αθλητισμό

Ο αθλητισμός προκαλεί όχι μόνο τη δραστηριότητα πολυάριθμων εταιρειών στο χώρο του αλλά και σημαντικά έσοδα σ' αυτές, τα οποία είναι αξιοσημείωτα. Αν εξετάσει κανείς τον τζίρο των επιχειρήσεων που είχαν αναλάβει την κατασκευή αθλητικών εγκαταστάσεων και οι οποίες χρηματοδοτήθηκαν σχεδόν κατά εκατό τοις εκατό από πόρους του δημοσίου (γύρω στα 21 δισ. δρχ. για το έτος 1994), τότε μπορεί κανείς να συμπεράνει ότι η δημιουργία αθλητικής υποδομής από το κράτος έχει μεγάλη σημασία για τις τεχνικές-οικοδομικές εταιρείες. Τα μεικτά έσοδα των οργανισμών προώθησης και διεξαγωγής στοιχημάτων (ΟΠΑΠ και ΟΔΙΕ) και μόνο από την πώληση αθλητικών στοιχημάτων, εκτός Λόττο και Προ-Το, ανερχόταν το έτος 1994 σε 89 δισ. δρχ.³¹. Σημειωτέον ότι οι οργανισμοί αυτοί ανεξάρτητα από τη νομική τους υπόσταση και το ότι επιβλέπονται από το κράτος, κατατάσσονται στην έρευνα αυτή στον τομέα των επιχειρήσεων. Η παραγωγή αθλητικών ειδών, και μ' αυτό εννοούνται τα αθλητικά είδη ρουχισμού, τα αθλητικά παπούτσια και τα αθλητικά όργανα, προκάλεσε τζίρο στις εταιρείες αυτές της τάξεως των 8,3 δισ. δρχ.³². Επειδή εξήχθησαν αθλητικά προϊόντα αξίας 5,3 δισ. δρχ., ενώ από την άλλη πλευρά εισήχθησαν προϊόντα αξίας 18 δισ. δρχ., προέκυψε τζίρος στο επίπεδο παραγωγής, της τάξης των 21 δισ. δρχ.³³. Ο τζίρος από το λιανικό εμπόριο των προϊόντων αυτών, τα οποία πωλήθηκαν το έτος 1994 για την άσκηση αθλητικών δραστηριοτήτων, έφτασε το ύψος των 59,5 δισ. δρχ., ενώ από την άλλη πλευρά τα έσοδα από την προσφορά δυνατότητας άθλησης σε ιδιωτι-

Εικόνα 2

Φορολογικά έσοδα του κράτους από τον αθλητισμό σε εκ. δρχ.

κούς χώρους (γυμναστήρια, σχολές χορού, κ.λπ.) έφτασαν το ύψος των 19,4 δισ. δρχ.³⁴. Αρκετά πάνω από το μισό των εσόδων αυτών έχουν εισπραχθεί μόνο από τα ιδιωτικά γυμναστήρια. Από πώληση αθλητικών ασφαλειών δημιουργήθηκαν μεικτά έσοδα στις εταιρείες αυτές της τάξεως των 188 εκ. δρχ.³⁵. Οι εταιρείες των μέσων μαζικής ενημέρωσης εισέπραξαν από την πώληση αθλητικών εφημερίδων³⁶ και βιβλίων³⁷ καθώς και από ποσοστιαία ραδιοφωνικά-τηλεοπτικά τέλη³⁸ γύρω στα 6,3 δισ. δρχ. (χωρίς ΦΠΑ) ενώ τα έσοδα από τις αθλητικές διαφημίσεις έφτασαν το ποσό των 9,3 δισ. δρχ.³⁹. Σε συνδυασμό με τα έσοδα των μέσων μαζικής ενημέρωσης, πρέπει να αναφερθεί ότι για να δημιουργηθούν αυτά, απαιτούνται παράλληλα και οι δραστηριότητες των διαφημιστικών εταιρειών, οι οποίες έπρεπε εδώ επίσης να υπολογιστούν. Τα έσοδα τους ανέρχονταν το έτος 1994 γύρω στα 1,8 δισ. δρχ.⁴⁰. Σαν περαιτέρω δραστηριότητες των εταιρειών οι οποίες προκαλούνται από τον αθλητισμό, μπορούν να χαρακτηριστούν οι υπηρεσίες που προσφέρονται από τα μέσα μαζικής μεταφοράς, τα πρατήρια καυσίμων (κατανάλωση καυσίμων του ιδιωτικού αυτοκινήτου), τα συνεργεία αυτοκινήτων (έξοδα ατυχήματος και φθορών του ιδιωτικού αυτοκινήτου), γιατί αυτές οι υπηρεσίες χρησιμοποιούνται για τη μεταφορά προς και από τον τόπο όπου διεξάγονται οι αθλητικές δραστηριότητες ή οι αθλητικές διακοπές. Η δραστηριοποίηση των πιο πάνω κλάδων σ' αυτούς τους τομείς, τους επέφερε μεικτά έσοδα της τάξης των 11,6 δισ.

δρχ.⁴¹. Με το συνδυασμό της αθλητικής άσκησης και των διακοπών, επιτεύχθηκαν έσοδα στον κλάδο του τουρισμού της Ελλάδας που έφτασαν τα 9,6 δισ. δρχ. (συμπεριλαμβανομένου του ΦΠΑ). Από αυτά 8 δισ. δρχ. αφορούν έσοδα από αλλοδαπούς τουρίστες, ενώ τα 1,6 δισ. δρχ. έσοδα από ημεδαπούς. Εδώ πρέπει ακόμα να αναφερθεί ότι ένα σχετικά ασήμαντο ποσό -0,3 δισ. δρχ. - ξοδεύτηκε από ημεδαπούς τουρίστες για αθλητικές διακοπές στο εξωτερικό⁴². Τελευταία στον κλάδο των επιχειρήσεων πρέπει ακόμη να συμπεριληφθούν τα επαγγελματικά σωματεία και τμήματα, για το λόγο ότι αυτά υπόκεινται στο νομικό πλαίσιο των υπολοίπων ανωνύμων εταιρειών που εδρεύουν στην Ελλάδα. Ο κύκλος εργασιών τους κυμαινόταν το έτος 1994 γύρω στα 21 δισ. δρχ. Πρέπει όμως, επίσης να σημειωθεί ότι ο υπολογισμός του τζίρου των επαγγελματικών σωματείων και τμημάτων -λόγω έλλειψης σχετικών στοιχείων- είναι ελλιπής και πρέπει να χρησιμοποιείται με προσοχή⁴³. Εδώ πρέπει επίσης, να σημειωθεί ότι οι δραστηριότητες του μηχανοκίνητου αθλητισμού καθώς και των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται σ' αυτόν δε συμπεριλαμβάνονται στην παρούσα μελέτη. Αυτό αποτελεί άλλωστε και τακτική που χρησιμοποιήθηκε σε αντίστοιχες μελέτες άλλων χωρών⁴⁴.

Οι αριθμοί που έχουν παρουσιασθεί πιο πάνω σε σχέση με τη δραστηριότητα των επιχειρήσεων στο χώρο του αθλητισμού δεν παρουσιάζουν σίγουρα όλο το φάσμα των εταιρειών που ενεργοποιούνται σ' αυτό το επίπεδο και αυτό διότι για την παραγωγή των αθλητικών προϊόντων απαιτείται πρώτα η παραγωγή ενδιάμεσων προϊόντων (πρώτων υλών), όπως για παράδειγμα δερμάτων για αθλητικά παπούτσια, υφασμάτων για αθλητικά είδη ενδυμασίας, κ.λπ. Η χρήση τέτοιων ενδιάμεσων προϊόντων απαιτείται ιδιαίτερα για την προσφορά υπηρεσιών στο εμπόριο. Κατ' αυτόν τον τρόπο γίνεται εμφανές ότι ο αθλητισμός προκαλεί οικονομικές δραστηριότητες σε ένα πολύ μεγαλύτερο φάσμα επιχειρήσεων, έτσι ώστε οι αριθμοί που παρουσιάστηκαν πιο πάνω να αφορούν μόνο την άμεση επίδρασή του.

Ερασιτεχνικός αθλητισμός

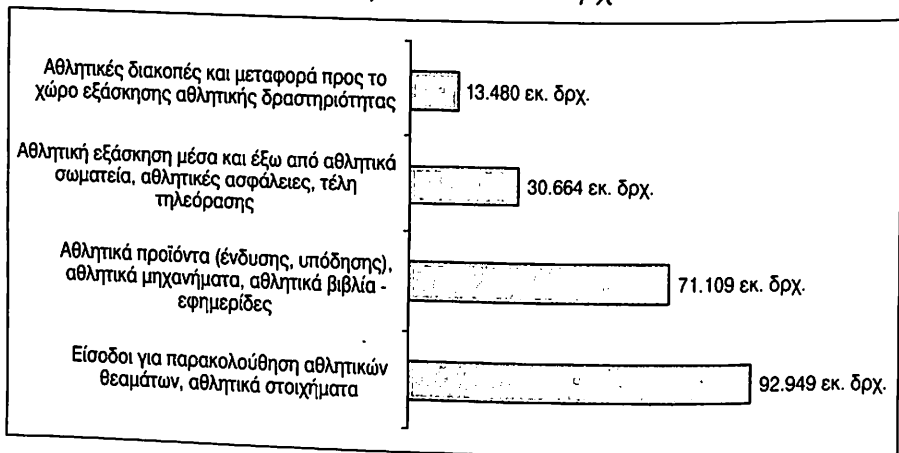
Κάτω από την έννοια «ερασιτεχνικός αθλητισμός» νοούνται οι δραστηριότητες των αθλητικών ομοσπονδιών και των ερασιτεχνικών σωματείων⁴⁵.

Το σύνολο εσόδων των ομοσπονδιών για το 1994 ανερχόταν στα 15,4 δισ. δρχ., ενώ αυτό των σωματείων έφτασε τα 15,6 δισ.

δρχ.⁴⁶. Από τα συνολικά έσοδα των ομοσπονδιών, ύψους 15,4 δισ. δρχ., περισσότερα από τα δυο τρίτα προέρχονται από πόρους του δημοσίου, ενώ γύρω στα 15% του συνόλου των εσόδων αφορούν εισροές από στοιχήματα. Εάν όμως, κανείς σκεφτεί ότι τα χρήματα που ρέουν προς τις ομοσπονδίες μέσω του κράτους – δηλαδή μέσω της Γ.Γ.Α. – είναι στο μεγαλύτερό τους μέρος έσοδα από στοιχήματα του Ο.Π.Α.Π., τότε φαίνεται καθαρά ποια είναι η σημασία των στοιχημάτων αυτών για τη χρηματοδότηση του αθλητισμού. Τα έσοδα των ομοσπονδιών από περαιτέρω πηγές, όπως π.χ. από την Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων (τη σημερινή Ε.Ο.Ε.), από χορηγούς, από διαφήμιση, από συνδρομές μελών κ.λπ., δεν προκαλούν ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Η διάρθρωση εσόδων των ερασιτεχνικών σωματείων παρουσιάζει

Εικόνα 3
Ιδιωτική καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών στην Ελλάδα το έτος 1994 σε εκ. δρχ.

ζει την ίδια εικόνα, όπως αυτή των ομοσπονδιών. Το ήμισυ των εσόδων τους ρέει υπό μορφή επιχορηγήσεων της Γ.Γ.Α. Γύρω στο ένα εβδομο των χρημάτων προέρχονται από εισφορές μελών, ενώ μόλις ένα τρίτο του συνόλου εξασφαλίζεται από ίδια δραστηριότητα και δωρεές. Οι εισροές από εισιτήρια, διαφήμιση καθώς και παραχώρηση αθλητικών εγκαταστάσεων σε τρίτους, συγκεντρώνουν μαζί 7,4% του συνόλου των εσόδων των ερασιτεχνικών σωματείων.

Αθλητική ιδιωτική καταναλωτική δαπάνη

Η καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών στην Ελλάδα κατόπι συντηρητικών εκτιμήσεων ανερχόταν το 1994 σε 208 δισ. δρχ.⁴⁷. Το ύψος κατανάλωσης των επιμέρους κατηγοριών παρουσιάζεται στην εικόνα 3.

Εδώ πρέπει ακόμη να σημειωθεί ότι για τον υπολογισμό της καταναλωτικής δαπάνης λήφθηκαν υπόψη μόνο εκείνα τα προϊόντα τα οποία κατατάσσονται καθαρά σε μια από τις παρακάτω κύριες κατηγορίες, αθλητικά ενδύματα, αθλητικά παπούτσια, αθλητικά όργανα. Ορισμένα είδη όπως π.χ. αθλητικά σκάφη, μαγιό, αθλητικές τσάντες, κ.λπ. τα οποία χρησιμοποιούνται όχι μόνο στον αθλητισμό αλλά και για αναψυχή, δε συμπεριλήφθηκαν στο λογαριασμό αυτό. Ακόμη δε λήφθηκαν υπόψη και οι ιατρικές δαπάνες που γίνονται για την αντιμετώπιση-περίθαψη αθλητικών τραυματισμών. Εδώ πρέπει ακόμη να σημειωθεί ότι η Ε.Σ.Υ.Ε. δε διαθέτει αναλυτικά στοιχεία σε σχέση με τις δαπάνες των νοικοκυριών για αθλητικές δραστηριότητες και ως εκ τούτου οι εκτιμήσεις που έγιναν αλλά και οι αριθμοί που παρουσιάστηκαν στην εικόνα 3, βασίζονται κατά το μεγαλύτερό τους μέρος στους τζίρους των εταιρειών που επιδεικνύουν δραστηριότητα στο χώρο του αθλητισμού⁴⁸.

Αθλητική απασχόληση

Συνολικά απασχολήθηκαν στον αθλητισμό το 1994 γύρω στα 48.758 άτομα⁴⁹. Από αυτούς γύρω στα 45.406 άτομα κατείχαν μια εξαρτημένη θέση απασχόλησης, ενώ τα 3.352 εμφανίζονται σαν επαγγελματίες. Το δυναμικό αυτό κατανέμεται στους αθλητικούς οργανισμούς (με τον όρο αθλητικοί οργανισμοί νοούνται τα ερασιτεχνικά αθλητικά σωματεία, οι αθλητικές ομοσπονδίες καθώς επίσης η Ε.Σ.Α.Κ., σημερινός Ε.Σ.Α.Κ.Ε. και η Ε.Π.Α.Ε., σημερινός Ε.Σ.Α.Π.Ε.), στον τομέα των επιχειρήσεων και στον κρατικό τομέα ως εξής: στους αθλητικούς οργανισμούς εργαζόταν σύνολο 15.129 άτομα, από αυτούς 40 στην Ε.Π.Α.Ε.⁵⁰, 20 στην Ε.Σ.Α.Κ.⁵¹, 463 στις αθλητικές ομοσπονδίες⁵², 291 σαν προπονητές-γυμναστές των εθνικών ομάδων και 14.315 σαν προπονητές-γυμναστές των ερασιτεχνικών σωματείων⁵³. Εδώ πρέπει ακόμη να σημειωθεί ότι ο αριθμός των εθελοντικά απασχολούμενων στα σωματεία, ενώσεις και ομοσπονδίες, εκτιμάται γύρω στα 70.000 άτομα⁵⁴.

Στις επιχειρήσεις απασχολήθηκαν 20.770 άτομα τα οποία κα-

τείχαν μια εξαρτημένη θέση εργασίας⁵⁵. Από αυτούς εργάζονταν στα επαγγελματικά σωματεία 3.133 άτομα σαν επαγγελματίες αθλητές, προπονητές, βοηθοί προπονητές, μάνατζερ, κ.λπ.⁵⁶. Γύρω στα 2.550 άτομα εργάστηκαν σε ιδιωτικές σχολές άθλησης⁵⁷, 1.100 στο κλάδο των οικοδομικών επιχειρήσεων⁵⁸, 789 στις εταιρείες κατασκευής αθλητικών ειδών⁵⁹, 1.246 στο χονδρικό εμπόριο – και εισαγωγές⁶⁰ και 2.206 άτομα στο λιανικό εμπόριο αθλητικών προϊόντων⁶¹. Αξιοσημείωτη απασχόληση παρατηρείται στα ξενοδοχεία όλων των κατηγοριών που προσφέρουν δυνατότητες άθλησης* (5.614 άτομα), στα έντυπα μέσα μαζικής ενημέρωσης (708 άτομα) και στα ηλεκτρονικά μέσα μαζικής ενημέρωσης (390 άτομα)⁶².

Στον κρατικό τομέα εντάσσονται γύρω στους 9.500 εργαζόμενους, οι οποίοι οφείλουν τη θέση εργασίας τους στον αθλητισμό. Οι μισοί και παραπάνω από αυτούς (5.717 άτομα) αντιπροσωπεύουν τους καθηγητές-καθηγήτριες φυσικής αγωγής⁶³, 1.709 άτομα εργάζονταν σε αθλητικές εγκαταστάσεις που βρίσκονται κάτω από την εποπτεία του κράτους⁶⁴, ενώ 411 εργαζόμενοι απασχολήθηκαν στη Γ.Γ.Α.⁶⁵.

Εάν, στη συνέχεια, συγκρίνει κανείς τον αριθμό των εξαρτημένα απασχολούμενων στον αθλητισμό –εξαιρώντας αυτούς που εργάζονται στα ερασιτεχνικά σωματεία σαν προπονητές– γυμναστές και των οποίων τα εισοδήματα βρίσκονται κάτω από το φορολογικό όριο – με το σύνολο των εξαρτημένα απασχολούμενων σε όλους τους υπόλοιπους κλάδους στην Ελλάδα, τότε προκύπτει ότι πάνω από 1,5% από αυτούς οφείλουν τη θέση εργασίας τους στον αθλητισμό. Εδώ πρέπει ακόμη να σημειωθεί ότι ο αριθμός που δηλώνει την απασχόληση στις επιχειρήσεις δε συμπεριλαμβάνει αυτούς οι οποίοι εργάζονται στις εταιρείες που προμηθεύουν με πρώτες ύλες τις επιχειρήσεις κατασκευής αθλητικών προϊόντων. Επειδή στάθηκε αδύνατο να δημιουργηθεί κάποιο μοντέλο για μια τέτοια εκτίμηση, με βάση το οποίο θα μπορούσε να μετρηθεί η απασχόληση στις εταιρείες αυτές, δε θα γίνει προσπάθεια στη συνέχεια για παρουσίαση σχετικών αριθμών (μια αδρομερής εκτίμηση του αριθμού των απασχολούμενων στις εταιρείες που προμηθεύουν με πρώτες ύλες τις επιχειρήσεις κατασκευής αθλητικών προϊόντων μπορεί να γίνει, με βάση το ακαθάριστο

* Με τον όρο «Ξενοδοχεία που προσφέρουν δυνατότητες άθλησης» εννοούνται τα ξενοδοχεία όλων των κατηγοριών που λειτουργούν στην Ελλάδα και διαθέτουν τουλάχιστο μία πισίνα.

προϊόν που παρήγαγε η υπόλοιπη οικονομία, το ακαθάριστο προϊόν που παρήγαγαν οι αθλητικές εταιρείες και τον αριθμό των απασχολουμένων στις αθλητικές εταιρείες).

Εάν με βάση αυτά τα στοιχεία γίνει προσπάθεια εκτίμησης, τότε προκύπτει ότι απασχολούνται περίπου 23.000 άτομα στις εταιρείες που προμηθεύουν με πρώτες ύλες τις επιχειρήσεις κατασκευής αθλητικών προϊόντων. Για το λόγο όμως, ότι αυτή η εκτίμηση συνδέεται με μεγάλη αβεβαιότητα –όπως εξάλλου ειπώθηκε και πιο πάνω– δε θα χρησιμοποιηθεί ο αριθμός αυτός στο μέλλον. Έχοντας υπόψη τα παραπάνω, μπορεί να ειπωθεί τελικά ότι από την άλλη μεριά η εκτίμηση του ποσοστού ύψους 1,5%, θα πρέπει να είναι απολύτως αντικειμενική.

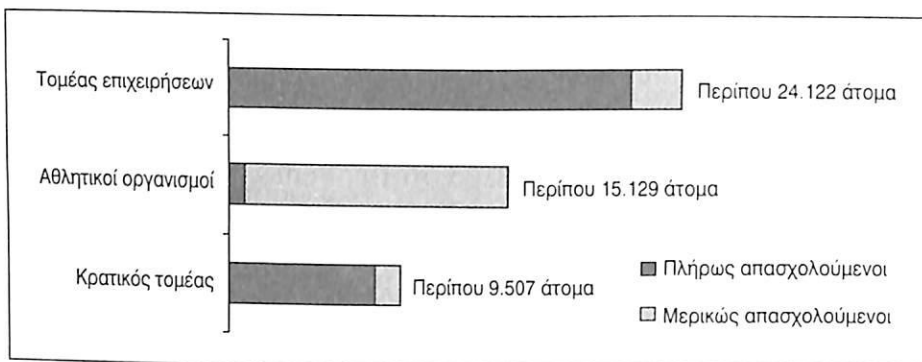
Αθλητικό προϊόν

Σύμφωνα με τα υπάρχοντα συγκρίσιμα στοιχεία της Ε.Σ.Υ.Ε.⁶⁶ το ποσοστό συμβολής του αθλητισμού στη δημιουργία του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος –συμπεριλαμβανομένου του προϊόντος που παρήγαγαν εταιρείες που προσέφεραν ενδιάμεσα προϊόντα– ανέρχεται σε 1,3%. Το ποσοστό αυτό πλησιάζει την αξία του προϊόντος του αθλητισμού που ερευνήθηκε σ' άλλες ευρωπαϊκές χώρες, όπως για παράδειγμα στην Αγγλία (1,6%) και Γερμανία (1,4%). Εκφραζόμενο το ποσοστό αυτό σε απόλυτους αριθμούς, αντιστοιχεί στα 205 δισ. δρχ. Περαιτέρω και σύμφωνα με τα υπάρχοντα συγκρίσιμα στοιχεία, προκύπτει ότι 1,9% του συνόλου των δημοσίων επενδύσεων και 0,7% της δημόσιας κατανάλωσης οφείλονται στον αθλητισμό.

Γύρω στο 1,1% της συνολικής ιδιωτικής δαπάνης στην Ελλάδα το 1994 οφείλεται στον αθλητισμό. Όπως μας δείχνει η εικόνα 5, γίνεται αντιληπτό ότι το μεγαλύτερο ποσό χρημάτων έρρευσε από τα νοικοκυριά προς τις εταιρείες οι οποίες προσφέρουν αθλητικά προϊόντα και υπηρεσίες (γύρω στα 182 δισ. δρχ.). Επίσης υψηλό ήταν το ποσό το οποίο έρρευσε με τη μορφή μισθών και διανεμημένων κερδών από αθλητικά στοιχήματα προς τα νοικοκυριά (γύρω στα 105 δισ. δρχ.), ενώ επίσης αξιοσημείωτα ήταν τα χρήματα τα οποία ξοδεύτηκαν από τις εταιρείες που κατασκευάζουν αθλητικά προϊόντα και προσφέρουν αθλητικές υπηρεσίες σε άλλες εταιρείες (εδώ χαρακτηρίζονται αυτές σαν «υπόλοιπη οικονομία») για την αγορά ενδιάμεσων προϊόντων (γύρω στα 59 δισ. δρχ.).

Εδώ πρέπει ακόμη να σημειωθεί ότι για τον υπολογισμό της

Εικόνα 4
Αθλητική απασχόληση στην Ελλάδα το έτος 1994

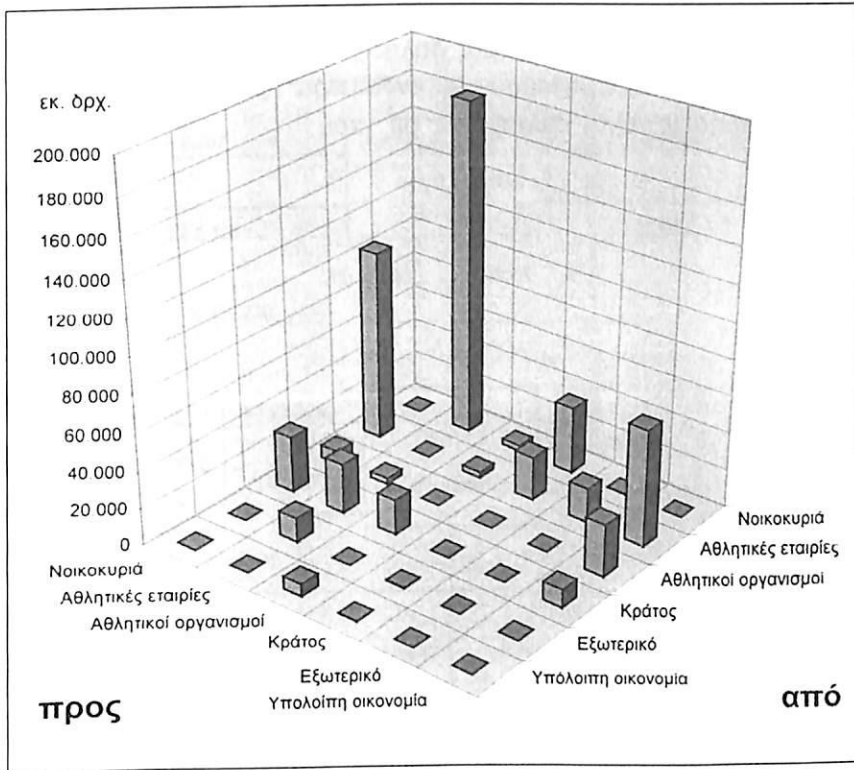

καταναλωτικής δαπάνης, λήφθηκαν υπόψη μόνο εκείνα τα προϊόντα τα οποία κατατάσσονται καθαρά σε μια από τις παρακάτω κύριες κατηγορίες – *αθλητικά ενδύματα, αθλητικά παπούτσια, αθλητικά όργανα*. Ορισμένα είδη όπως π. χ. αθλητικά σκάφη, μαγιό, αθλητικές τσάντες, κ.λπ. τα οποία χρησιμοποιούνται όχι μόνο στον αθλητισμό αλλά και για αναψυχή, δε συμπεριλήφθηκαν στον υπολογισμό αυτό. Επίσης δε λήφθηκαν υπόψη και οι ιατρικές δαπάνες που γίνονται για την αντιμετώπιση-περίθαλψη αθλητικών τραυματισμών. Εδώ πρέπει ακόμη να σημειωθεί ότι η Ε.Σ.Υ.Ε. δε διαθέτει αναλυτικά στοιχεία σε σχέση με τις δαπάνες των νοικοκυριών για αθλητικές δραστηριότητες και ως εκ τούτου οι εκτιμήσεις που έγιναν αλλά και οι αριθμοί που παρουσιάστηκαν στην εικόνα 3, βασίζονται κατά το μεγαλύτερό τους μέρος στους τζίρους των εταιρειών που επιδεικνύουν δραστηριότητα στο χώρο του αθλητισμού⁶⁷.

Το ποσό το οποίο έρρευσε από τα νοικοκυριά προς τους αθλητικούς οργανισμούς με τη μορφή συνδρομών και αγορών, ανέρχεται σε 3 δισ. δρχ., ενώ από την άλλη πλευρά έρρευσαν προς τα νοικοκυριά από τους αθλητικούς οργανισμούς γύρω στα 7 δισ. δρχ., υπό μορφή μισθών. Αξιοσημείωτα είναι επίσης τα χρήματα τα οποία έρρευσαν από το κράτος σε άλλους τομείς. Προς τα νοικοκυριά πήγαν συνολικά γύρω στα 30 δισ. δρχ., ενώ τα 22 δισ. δρχ. από αυτά αφορούσαν μόνο μισθούς καθηγητών-καθηγητριών στα σχολεία και διδακτικού προσωπικού στα πανεπιστήμια. Γύρω στα 27 δισ. δρχ. δόθηκαν σε διάφορες αθλητικές-εταιρείες, ενώ μόνο για την ανέγερση αθλητικών εγκαταστάσεων

Εικόνα 5

Όγκος συναλλαγών ανάμεσα στους διάφορους τομείς στην Ελλάδα που προκαλούνται από τον αθλητισμό για το έτος 1994 σε εκ. δρχ.

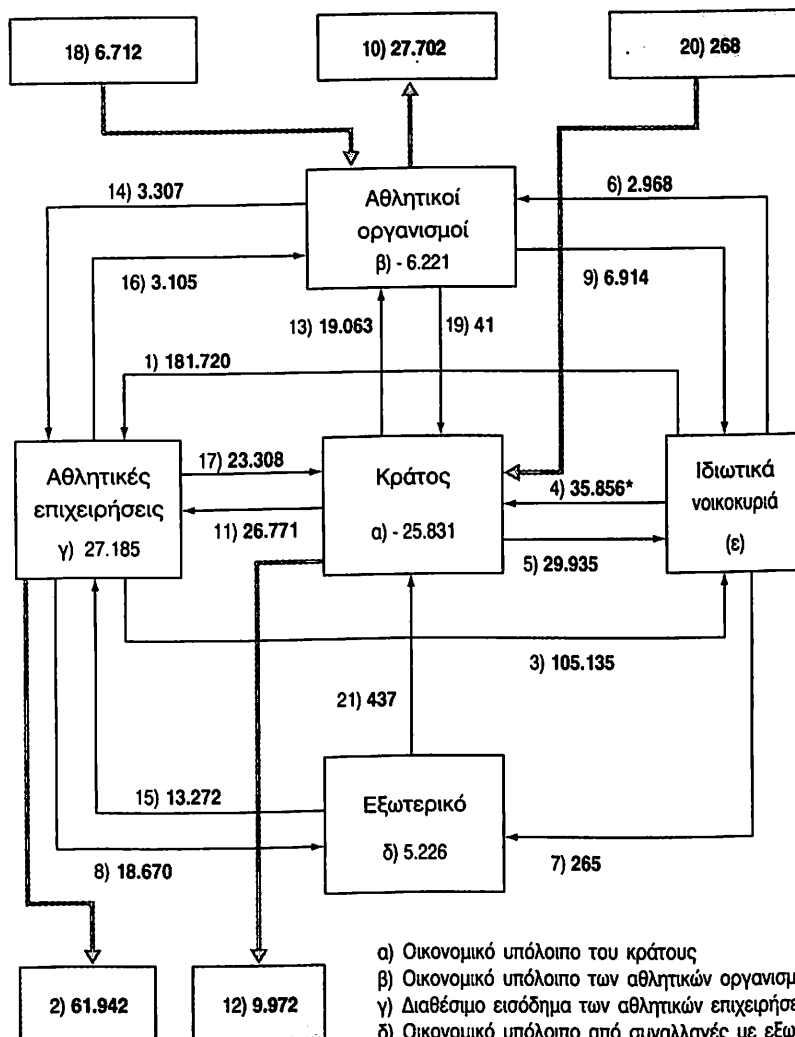

Ξοδεύτηκαν τα 21 δισ. δρχ. από αυτά. Στους αθλητικούς οργανισμούς (και μ' αυτό νοούνται εδώ τα αθλητικά σωματεία και ομοσπονδίες) δόθηκαν από το κράτος με τη μορφή επιχορηγήσεων συνολικά γύρω στα 19 δισ. δρχ. Σ' αυτό το ποσό συμπεριλαμβάνονται τα χρήματα που προέρχονται από τον κρατικό προϋπολογισμό και από τους οργανισμούς διεξαγωγής στοιχημάτων και τα οποία μέσω της γενικής γραμματείας αθλητισμού μοιράζονται στα αθλητικά σωματεία και ομοσπονδίες.

Για το λόγο ότι από την εικόνα 5 δε φαίνονται τα πλεονάσματα και τα ελλείμματα των εμπλεκόμενων κλάδων που προκλήθηκαν σ' αυτούς από τη δραστηριότητά τους στον αθλητισμό, παρουσιάζονται πιο κάτω τα μεγέθη (βλέπε σχήμα 3) τα οποία κρύ-

βονται πίσω από αυτές τις συναλλαγές. Εδώ πρέπει όμως να σημειωθεί ότι στο παρακάτω σχήμα συμπεριλαμβάνονται μόνο τα ποσά τα οποία αφορούν τις συναλλαγές που έγιναν ανάμεσα στους κλάδους κράτος, αθλητικές επιχειρήσεις, αθλητικοί οργανισμοί, ιδιωτικά νοικοκυριά, και εξωτερικό. Οι συναλλαγές που έγιναν έξω από αυτό το σύστημα, δηλαδή με τις εταιρείες που κατασκευάζουν και προμηθεύουν με ενδιάμεσα προϊόντα τις αθλητικές επιχειρήσεις, είναι σκιασμένες με γκρι.

Σχήμα 3
 Κατεύθυνση ροής χρημάτων στον τομέα «αθλητισμός»
 το έτος 1994 σε εκ. δρχ.

- α) Οικονομικό υπόλοιπο του κράτους
- β) Οικονομικό υπόλοιπο των αθλητικών οργανισμών
- γ) Διαθέσιμο εισόδημα των αθλητικών επιχειρήσεων
- δ) Οικονομικό υπόλοιπο από συναλλαγές με εξωτερικό
- ε) Στα ιδιωτικά νοικοκυριά δεν υπάρχει δυνατότητα παρουσίασης οικονομικού υπολοίπου, γιατί από την πλευρά των εξόδων έχουν ληφθεί όλα τα νοικοκυριά υπόψη, ενώ από την πλευρά των εσόδων μόνο αυτά τα οποία ασχολούνται με τον αθλητισμό.

* Χωρίς κοινωνικές παροχές.

Υπόμνημα του σχήματος 1

1. (Ιδιωτικά νοικοκυριά προς επιχειρήσεις)	181.720	εκ. δρχ.
– Αγορές ενδιάμεσων προϊόντων του κράτους:	1.605	εκ. δρχ.
– Μεταβιβάσεις των ιδιωτικών νοικοκυριών:	58.171	εκ. δρχ.
2. (Αθλητικές επιχειρήσεις προς υπόλοιπη οικονομία)	61.942	εκ. δρχ.
– Αγορές ενδιάμεσων προϊόντων των αθλητικών επιχειρήσεων:	59.117	εκ. δρχ.
– Δεσμευμένες μεταβιβάσεις των επιχειρήσεων:	2.825	εκ. δρχ.
3. (Επιχειρήσεις προς ιδιωτικά νοικοκυριά)	105.135	εκ. δρχ.
– Πληρωμές των επιχειρήσεων:	46.964	εκ. δρχ.
– Μεταβιβάσεις των επιχειρήσεων:	58.171	εκ. δρχ.
4. (Ιδιωτικά νοικοκυριά προς κράτος)	35.856*	εκ. δρχ.
– Φορολογία των ιδιωτικών νοικοκυριών:	23.317	εκ. δρχ.
– Φορολογία από αθλητικά στοιχήματα των νοικοκυριών:	5.812	εκ. δρχ.
– Αγορές των ιδιωτικών νοικοκυριών:	6.727	εκ. δρχ.
5. (Κράτος προς ιδιωτικά νοικοκυριά)	29.935	εκ. δρχ.
– Πληρωμές του κράτους:	29.935	εκ. δρχ.
6. (Ιδιωτικά νοικοκυριά προς αθλητικούς οργανισμούς)	2.968	εκ. δρχ.
– Μεταβιβάσεις των ιδιωτικών νοικοκυριών:	2.360	εκ. δρχ.
– Αγορές των ιδιωτικών νοικοκυριών:	608	εκ. δρχ.
7. (Ιδιωτικά νοικοκυριά προς εξωτερικό)	265	εκ. δρχ.
– Αγορές των ιδιωτικών νοικοκυριών:	265	εκ. δρχ.
8. (Επιχειρήσεις προς εξωτερικό)	18.670	εκ. δρχ.
– Αγορές ενδιάμεσων προϊόντων των επιχειρήσεων:	18.670	εκ. δρχ.
9. (Αθλητικοί οργανισμοί προς ιδιωτικά νοικοκυριά)	6.914	εκ. δρχ.
– Πληρωμές των αθλητικών οργανισμών:	4.945	εκ. δρχ.
– Μεταβιβάσεις των αθλητικών οργανισμών:	1.969	εκ. δρχ.
10. (Αθλητικοί οργανισμοί προς υπόλοιπη οικονομία)	27.702	εκ. δρχ.
– Αγορές ενδιάμεσων προϊόντων των αθλητικών οργανισμών:	27.702	εκ. δρχ.
– Πληρωμές των αθλητικών οργανισμών:	-	εκ. δρχ.
11. (Κράτος προς επιχειρήσεις)	26.771	εκ. δρχ.
– Μεταβιβάσεις προς επιχειρήσεις:	1.303	εκ. δρχ.
– Επενδύσεις του κράτους (ανέγερση αθλητικών εγκαταστάσεων):	21.011	εκ. δρχ.
– Αγορές ενδιάμεσων προϊόντων του κράτους:	300	εκ. δρχ.
– Πληρωμές του κράτους:	4.157	εκ. δρχ.
12. (Κράτος προς υπόλοιπη οικονομία)	9.972	εκ. δρχ.
– Αγορές ενδιάμεσων προϊόντων του κράτους:	1.605	εκ. δρχ.
– Μεταβιβάσεις του κράτους προς υπόλοιπους τομείς:	8.367	εκ. δρχ.
13. (Κράτος προς αθλητικούς οργανισμούς)	19.063	εκ. δρχ.
– Μεταβιβάσεις του κράτους:	19.063	εκ. δρχ.
14. (Αθλητικοί οργανισμοί προς επιχειρήσεις)	3.307	εκ. δρχ.
– Αγορές ενδιάμεσων προϊόντων των αθλητικών οργανισμών:	3.204	εκ. δρχ.
– Μεταβιβάσεις των αθλητικών οργανισμών:	104	εκ. δρχ.

* Χωρίς κοινωνικές παροχές.

15. (Εξωτερικό προς επιχειρήσεις)	13.272 εκ. δρχ.
– Αγορές του εξωτερικού:	13.272 εκ. δρχ.
16. (επιχειρήσεις προς αθλητικούς οργανισμούς)	3.105 εκ. δρχ.
– Μεταβιβάσεις των επιχειρήσεων:	104 εκ. δρχ.
– Αγορές ενδιάμεσων προϊόντων των επιχειρήσεων:	1.107 εκ. δρχ.
– Δεσμευμένες μεταβιβάσεις των επιχειρήσεων:	1.640 εκ. δρχ.
– Αγορές ενδιάμεσων προϊόντων των επιχειρήσεων:	255 εκ. δρχ.
17. (επιχειρήσεις προς κράτος)	23.308 εκ. δρχ.
– Φορολογία επιχειρήσεων:	6.250 εκ. δρχ.
– Μεταβιβάσεις των επιχειρήσεων:	13.048 εκ. δρχ.
– Δανειοδότηση των επιχειρήσεων:	4.000 εκ. δρχ.
– Αγορές ενδιάμεσων προϊόντων των επιχειρήσεων:	10 εκ. δρχ.
18. (Υπόλοιπη οικονομία προς αθλητικούς οργανισμούς)	6.712 εκ. δρχ.
– Πληρωμές της υπόλοιπης οικονομίας:	720 εκ. δρχ.
– Αγορές της υπόλοιπης οικονομίας:	5.992 εκ. δρχ.
19. (Αθλητικοί οργανισμοί προς κράτος)	41 εκ. δρχ.
– Αγορές ενδιάμεσων προϊόντων των αθλητικών οργανισμών:	41 εκ. δρχ.
– Φορολογία των αθλητικών οργανισμών:	0,4 εκ. δρχ.
20. (Υπόλοιπη οικονομία προς κράτος)	268 εκ. δρχ.
– Πληρωμές της υπόλοιπης οικονομίας:	268 εκ. δρχ.
21. (Εξωτερικό προς κράτος)	437 εκ. δρχ.
– Μεταβιβάσεις του εξωτερικού:	437 εκ. δρχ.

Συζήτηση

Δεν είναι λίγοι αυτοί που υποστηρίζουν ότι η οικονομία του αθλητισμού –όπως την αντιλαμβανόμαστε σήμερα– είναι η βάση που προσφέρει τις απαραίτητες γνώσεις για ένα αποτελεσματικό μάνατζμεντ του αθλητισμού⁶⁸. Η εργασία αυτή παρουσίασε μια εικόνα μεγέθους των δραστηριοτήτων του αθλητισμού σε όλα τα επίπεδα και παρέχει παράλληλα στοιχεία που μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τους μάνατζερ, γιατί αυτοί είναι –σε τελική ανάλυση– που πρέπει να ξέρουν πού και τι έχουν να διοικήσουν. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της εργασίας αυτής, μπορεί κανείς να διαπιστώσει ότι ο αθλητισμός μπορεί να συγκριθεί από πλευράς προσφοράς υπηρεσιών και προϊόντων –μάλιστα με συντηρητικούς λογαριασμούς και χωρίς να ληφθούν υπόψη τα έξοδα για περίθαλψη/νοσηλεία αθλητικών τραυματισμών– με άλλους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας. Ο αθλητισμός συνέβαλε στη δημιουργία του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος στην Ελλάδα με ποσοστό 1,3% για το έτος 1994. Το 0,7% της συνολικής δημό-

σιας δαπάνης και το 1,9% του συνόλου των Δημοσίων Επενδύσεων διατέθηκαν για τον αθλητισμό. Ενώ, από την άλλη μεριά, το 43% του συνολικού παραγόμενου αθλητικού προϊόντος δημιουργείται από προμηθευτές, που οι ίδιοι δεν παράγουν αθλητικά αγαθά και υπηρεσίες. Πάνω από 1,5% του συνόλου των εξαρτημένα απασχολούμενων εργαζόταν στον αθλητικό τομέα, ενώ στο ποσοστό αυτό δε συμπεριλαμβάνεται η απασχόληση που προκάλεσε ο αθλητισμός στις επιχειρήσεις που προμηθεύουν με ενδιαμέσα προϊόντα τις εταιρείες κατασκευής αθλητικών ειδών, καθώς κι αυτοί που εργάστηκαν ως προπονητές-γυμναστές σε ερασιτεχνικά σωματεία.

Η οικονομική σημασία κάθε παραγωγικού κλάδου εξαρτάται από τη συνεισφορά του στη δημιουργία του ΑΕΠ. Παρόλο ότι είναι ιδιαίτερα δύσκολο να μετρήσει κανείς ακριβώς τη συμμετοχή ενός κλάδου ως ποσοστό του ΑΕΠ, για τον απλούστατο λόγο ότι κάποιιοι από αυτούς τους κλάδους μπορεί να μην ανήκουν μόνο σε μία κατηγορία, οι οικονομικές δραστηριότητες του κλάδου «αθλητισμός», όπως παρουσιάσθηκαν στην παρούσα μελέτη, αποδεικνύουν ότι η οικονομική σημασία του αθλητισμού είναι μεγάλη και συγκρίνεται με αυτήν των κατασκευαστών αντικειμένων από μέταλλο, μηχανών και ηλεκτρικών μηχανών.

Όπως έχει αναφερθεί στην αρχή της εργασίας, θα παρουσιασθούν στη συνέχεια τα αποτελέσματα της μελέτης του ΚΕΠΕ και θα συγκριθούν με τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας. Παράλληλα θα αναφερθούν οι λόγοι για τους οποίους δεν υπάρχει δυνατότητα συσχέτισης των αποτελεσμάτων των δύο ερευνών μεταξύ τους (βλέπε πίνακα 1).

Πίνακας 1
Σύγκριση αποτελεσμάτων της παρούσας μελέτης
με τα αποτελέσματα της μελέτης του ΚΕΠΕ

Μεγέθη	ΚΕΠΕ για το 1992		Παρούσα έρευνα για το 1994	
Ακαθάριστο προϊόν	100 δις. δρχ.	0,75 έως 0,80%	205 δις. δρχ.	1,3%
Απασχόληση	36.000 άτομα ⁽⁷⁾	-	48.758 άτομα	1,5% ⁽¹⁾
Καταναλωτική δαπάνη - Χωρίς στοιχήματα	207 δις. δρχ. ⁽⁸⁾ 79,9 δις. δρχ.	1,9% 0,7%	208 δις. δρχ. 119 δις. δρχ.	1,1% ⁽²⁾ -
Εισαγωγές αθλητικών ειδών	19 δις. δρχ.	0,44%	18 δις. δρχ.	-
Εξαγωγές αθλητικών ειδών	3,7 δις. δρχ.	0,28%	5,3 δις. δρχ.	-
Δημόσιες δαπάνες για τον αθλητισμό ⁽³⁾	57 δις. δρχ.	0,86%	85,7 δις. δρχ.	0,7%
Δημόσιες επενδύσεις για τον αθλητισμό	11,2 δις. δρχ.	1,85%	21 δις. δρχ.	1,9%
Δημόσια έσοδα από τον αθλητισμό	-	-	59,9 δις. δρχ. ⁽⁴⁾ 46,9 δις. δρχ. ⁽⁵⁾ 116,8 δις. δρχ. ⁽⁶⁾	- - -

Πηγή: ΚΕΠΕ, 1994 και Kolimpalis Ch., 1998, *Ökonomische Grundlagen des Sports in Griechenland*, Unveröffentlichte Dissertation, Johann Wolfgang Goethe Universität, Frankfurt, Deutschland.

* Τα μεγέθη σε % δηλώνουν το ποσοστό επί του συνόλου.

- (1) Αναφέρεται στο ποσοστό επί του συνόλου μόνο των εξαρτημένα απασχολούμενων.
- (2) Περιλαμβάνονται οι δαπάνες που οφείλονται αποκλειστικά στον αθλητισμό. Δεν περιλαμβάνονται π.χ. τα στοιχήματα Λόττο και Προ-το τα οποία δεν έχουν σχέση με τον αθλητισμό.
- (3) Συμπεριλαμβάνονται τα ποσά που δαπανήθηκαν μέσα από τα Προγράμματα Δημοσίων Επενδύσεων (Π.Δ.Ε.) για το χτίσιμο ή την αποπεράτωση αθλητικών εγκαταστάσεων.
- (4) Συμπεριλαμβάνονται μόνο τα αθλητικά στοιχήματα.
- (5) Δε συμπεριλαμβάνονται τα στοιχήματα.
- (6) Συμπεριλαμβάνονται όλα τα στοιχήματα (αθλητικά και μη αθλητικά).
- (7) Δε συμπεριλαμβάνονται οι απασχολούμενοι στα Ξενοδοχεία που προσφέρουν αθλητικές δραστηριότητες, οι απασχολούμενοι για την παραγωγή αθλητικών ασφαλειών, οι απασχολούμενοι για τη μεταφορά των νοικοκυριών στον τόπο άσκησης αθλητικών δραστηριοτήτων, καθώς και στον τόπο αθλητικών διακοπών, οι απασχολούμενοι στα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας και στις διαφημιστικές εταιρείες που δραστηριοποιούνται στον αθλητισμό (διαφημίσεις κατά τη διάρκεια αθλητικών μεταδόσεων, εκδόσεις αθλητικών εφημερίδων, περιοδικών και βιβλιογραφίας). Επίσης, στην έρευνα του ΚΕΠΕ συ-

μπεριελήφθησαν όλοι οι απασχολούμενοι στους οργανισμούς διεξαγωγής αθλητικών στοιχημάτων (ΟΠΑΠ και ΟΔΙΕ) ως απασχολούμενοι σε αθλητικές επιχειρήσεις, χωρίς να αφαιρεθούν οι απασχολούμενοι που εργάζονται για τη διεξαγωγή των μη αθλητικών στοιχημάτων (π.χ. του Λόττο και του Προ-Το), κάτι που έγινε στην παρούσα μελέτη, με βάση τα έσοδα από κάθε αθλητικό στοιχείο.

- (8) Στη μελέτη του ΚΕΠΕ δεν έγινε τοποθέτηση των μεγεθών των εκάστοτε κλάδων στους αλυσιδωτούς πίνακες παραγωγής, χρήσης, διανομής, επαναδιανομής, κλπ. του εισοδήματος, κατ' επέκταση (προφανώς γι' αυτό το λόγο) δεν αφαιρέθηκαν τα ποσά τα οποία εισπράττουν πίσω τα νοικοκυριά από τις επιχειρήσεις διεξαγωγής αθλητικών στοιχημάτων (ΟΠΑΠ και ΟΔΙΕ) με τη μορφή διανεμηθέντων κερδών. Στην παρούσα μελέτη αυτά χαρακτηρίζονται ως μεταβιβάσεις των επιχειρήσεων προς τα ιδιωτικά νοικοκυριά [βλέπε πίνακα 1, γραμμή 3. και Κολύμπαλης (1998), σελ. 342, Κοντο: 2, λογαριασμός επαναδιανομής του εισοδήματος των ιδιωτικών νοικοκυριών].

Στην έρευνα του ΚΕΠΕ δε συμπεριλαμβάνονται οι δραστηριότητες των Μέσων Μαζικής Μεταφοράς των Συνεργείων Αυτοκινήτων, του Τουρισμού (αθλητικών διακοπών) και των Ασφαλιστικών Εταιρειών στον αθλητισμό. Σχετικά με τα φορολογικά έσοδα του κράτους από τον αθλητισμό δε γίνεται κάποια σχετική αναφορά από το ΚΕΠΕ. Εν συνεχεία, οι εκτιμήσεις σχετικά με τη συμβολή του αθλητισμού στη δημιουργία του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (ΑΕΠ) έγιναν με βάση την απασχόληση του προκαλεί ο αθλητισμός. Σύμφωνα με το ΚΕΠΕ η συμβολή του αθλητικού προϊόντος στη δημιουργία του ΑΕΠ ανερχόταν σε 0,75-0,80% (100 δις. δρχ.). Στην παρούσα έρευνα εκτιμήθηκε σε 1,3% (204 δις. δρχ.). Εδώ πρέπει να σημειωθεί ακόμη ότι οι εκτιμήσεις του ΚΕΠΕ για την απασχόληση ανέρχονται σε 36.000 άτομα. Στην παρούσα μελέτη η απασχόληση εκτιμάται σε 48.758 άτομα. Επίσης στην έρευνα του ΚΕΠΕ δεν παρουσιάζονται οι πίνακες παραγωγής, χρήσης, διανομής, επαναδιανομής του εισοδήματος, όπως αυτοί ορίζονται εθνικολογιστικά. Η καταναλωτική δαπάνη για αθλητικά αγαθά και υπηρεσίες υπολογίστηκε από το ΚΕΠΕ σε 207 δις. δρχ. και συμπεριλαμβάνει όλα τα στοιχήματα χωρίς να γίνεται διαχωρισμός ανάμεσα στα αθλητικά και στα μη αθλητικά (π.χ. το Λόττο δε θεωρείται αθλητικό στοιχείο, όπως π.χ. το Προ-Πο και κατά συνέπεια δε λαμβάνεται υπόψη για τον υπολογισμό της ιδιωτικής δαπάνης για την κατηγορία «αθλητικά στοιχήματα». Επίσης κατά τον υπολογισμό της καταναλωτικής δαπάνης των νοικοκυριών από το ΚΕΠΕ, δεν έχουν αφαιρεθεί τα διανεμηθέντα κέρδη.

Με βάση τα παραπάνω, καθώς και τη σύγκριση των αποτελε-

σμάτων των δύο ερευνών που παρατίθεται στον πίνακα 1, φαίνεται ότι τα συμπεράσματα των δύο μελετών δεν μπορούν να συσχετισθούν μεταξύ τους: α) διότι στην έρευνα του ΚΕΠΕ* δε συμπεριλαμβάνονται όλες οι δραστηριότητες των οικονομικών κλάδων που προκαλούνται από τον αθλητισμό, όπως αυτό γίνεται στην παρούσα μελέτη και β) διότι η έρευνα του ΚΕΠΕ αναφέρεται στο έτος 1992, οπότε είναι φυσικό ορισμένα μεγέθη να έχουν αλλάξει ριζικά, με συνέπεια να οδηγούν σε διαφορετικά συμπεράσματα (π.χ. οι εισαγωγές-εξαγωγές αθλητικών ειδών).

Η εικόνα μεγέθους του αθλητισμού, ως κλάδου οικονομικής δραστηριότητας, όπως παρουσιάσθηκε στην παρούσα μελέτη, αποτελεί τη βάση για τη χάραξη μακροπρόθεσμης αθλητικής πολιτικής. Για να γίνει όμως αυτό με επιτυχία, θα πρέπει να απαντηθούν με σαφήνεια τα παρακάτω ερωτήματα, τα οποία κάλλιστα θα μπορούσαν να αποτελέσουν αντικείμενο μελλοντικών ερευνών.

- I. Ποιες θα ήταν οι κοινωνικές & οικονομικές επιπτώσεις που θα προέκυπταν από μια περαιτέρω αύξηση της χρηματοδότησης για το χτίσιμο νέων αθλητικών εγκαταστάσεων στην περιοχή της πρωτεύουσας και στην περιφέρεια;
- II. Ποιες θα ήταν οι συνέπειες από μια αύξηση της κρατικής επιχορήγησης του αθλητισμού μέσω διαφόρων τρόπων χρηματοδότησης;
- III. Ποιες είναι οι αναμενόμενες μακροπρόθεσμες και βραχυπρόθεσμες επιδράσεις στην οικονομία της χώρας μας γενικότερα αλλά και των περιφερειών της, που πηγάζουν μέσα από τη διοργάνωση των μεγάλων αθλητικών γεγονότων π.χ. Ολυμπιακοί Αγώνες, Παγκόσμιο Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου;
- IV. Ποια θα ήταν η συνέπεια, εάν η εθελοντική εργασία που προσφέρεται στον αθλητισμό αντικατασταθεί με αμειβόμενη εργασία;
- V. Ποιες θα ήταν οι συνέπειες, εάν χαθεί η αυτονομία του αθλητισμού από τους χορηγούς ή από τα ΜΜΕ;

* Στο σημείο αυτό ο συγγραφέας θα ήθελε να ευχαριστήσει ιδιαίτερα την κ. Αγαπούλα Κώτση η οποία έθεσε στη διάθεσή του αδημοσίευτα στοιχεία της μελέτης του ΚΕΠΕ.

Σημειώσεις

1. Heinemann K., «Zur Einführung: Probleme zwischen Sport und Wirtschaft», στο Heinemann K. (eds), *Texte zur Ökonomie des Sports*, Karl Hofmann Verlag, Schorndorf, σελ. 9-16. Heinemann K., (1984). «Probleme einer Ökonomie des Sports», στο Heinemann K. (eds), *Texte zur Ökonomie des Sports*, Karl Hofmann Verlag, Schorndorf, σελ. 17-51. Heinemann K., *Einführung in die Ökonomie des Sports*. Karl Hofmann Verlag, Schorndorf, 1995.
2. ΚΕΠΕ, *Οικονομία και αθλητισμός*, ΚΕΠΕ, Αθήνα, 1994. Kolimpalis Ch., *Ökonomische Grundlagen des Sports in Griechenland*, Unveröffentlichte Dissertation, Johann Wolfgang Goethe Universität, Deutschland, Frankfurt, 1998.
3. Παπανίκος Γ., «Βασικές έννοιες αθλητικού Μάνατζμεντ, Μάρκετινγκ και Οικονομικών του Αθλητισμού», στο Παπανίκος Γ. (εκδ.), *Αθλητισμός Μάνατζμεντ - Μάρκετινγκ - Οικονομικά*, εκδ. Τελέθριον, Αθήνα, 1996, σελ. 17-23.
4. Kolimpalis Ch., *όπ.παρ.*, 1998.
5. Henley Center For Forecasting, *The Economic Impact and Importance of Sport in the UK*, Sports Council, United Kingdom, 1986. Krupp H.J. and Wagner G. *Die wirtschaftliche Bedeutung des Sports*, Springer Verlag, Berlin, 1988. Weber W., Schnieder C., Kortluke N. and Horak B. *Die wirtschaftliche Bedeutung des Sports*, Karl Hofmann Verlag, Schorndorf, 1995.
6. Γενική Γραμματεία αθλητισμού: οικονομικοί απολογισμοί των ετών 1990, 1991, 1992, 1993, 1994. Εσωτερικές δημοσιεύσεις - κατανομή επιχορηγήσεων για αθλητικούς σκοπούς των ετών 1994 και 1995. Πληροφορίες*: αμοιβές προσωπικού που εργάζονται στην Γ.Γ.Α., επιστολή από τις 02-05-1995 και από τις 13-05-1996. Απασχολούμενο προσωπικό στη Γ.Γ.Α. το 1990 έως 1994. Απασχολούμενο προσωπικό σε αθλητικά κέντρα (Στάδια και Κολυμβητήρια, κλειστά γυμναστήρια) που βρίσκονται κάτω από την εποπτεία της Γ.Γ.Α. το 1994. Στατιστικά στοιχεία Μαζικού Αθλητισμού (Χειμερινά, εαρινά προγράμματα - απασχολούμενο προσωπικό) για το 1993 - 1994.
7. Ελληνική ιστιοπλοϊκή ομοσπονδία: οικονομικός απολογισμός 1995. Ελληνική ομοσπονδία Badminton: οικονομικός απολογισμός 1995. Ελληνική ομοσπονδία άρσης βαρών: οικονομικός απολογισμός 1995. Ελληνική ομοσπονδία ερασιτεχνικού καράτε: οικονομικός απολογισμός 1995. Ελληνική ομοσπονδία θαλάσσιου σκι: οικονομικός απολογισμός 1995. Ελληνική

* Με τον όρο «πληροφορίες» ο συγγραφέας υποδηλώνει ότι πρόκειται για αδημοσίευτα στοιχεία τα οποία τέθηκαν στη διάθεσή του, είτε προσωπικά, είτε με το ταχυδρομείο.

κή ομοσπονδία ιππασίας: οικονομικός απολογισμός 1995. Ελληνική ομοσπονδία ξιφασκίας: οικονομικός απολογισμός 1995. Ελληνική ομοσπονδία ορειβατικών συλλόγων: οικονομικός απολογισμός 1995. Ελληνική ομοσπονδία ποδηλασίας: οικονομικός απολογισμός 1995. Ελληνική ομοσπονδία πυγμαχίας: οικονομικός απολογισμός 1995. Ελληνική ομοσπονδία υποβρύχιας δραστηριότητας - αθλητικής αλιείας και τεχνικής κολύμβησης: οικονομικός απολογισμός 1995. Ελληνική ομοσπονδία φιλάθλων σωματείων αντιπτερίσης: οικονομικός απολογισμός 1995. Ελληνική ομοσπονδία φιλάθλων τζούντο: οικονομικός απολογισμός 1995. Ελληνική ομοσπονδία χιονοδρομίας: οικονομικός απολογισμός 1995. Ελληνική ποδοσφαιρική ομοσπονδία: γενική συνέλευση 1995, οικονομικός απολογισμός 1994-1995, Ολυμπία 01/02-07-1995. Ελληνική ποδοσφαιρική ομοσπονδία: οικονομικά στοιχεία 1990-1994, επιστολή από τις 05-09-1996. Ελληνική ποδοσφαιρική ομοσπονδία: πρακτικά γενικής συνέλευσης 1994. Ελληνική φιλάθλη ομοσπονδία αντισφαίρισης: οικονομικός απολογισμός 1995. Ελληνική φιλάθλος ομοσπονδία επιτραπέζιου αντισφαίρισης: οικονομικός απολογισμός 1995. Ομοσπονδία διαιτητών ποδοσφαίρου Ελλάδος: οικονομικός απολογισμός 1995. Σκοπευτική ομοσπονδία Ελλάδος: οικονομικός απολογισμός 1995. Σύνδεσμος Ελληνικών Αθλητικών και Γυμναστικών Σωματείων (Σ.Ε.Γ.Α.Σ.): οικονομικός απολογισμός 1994. Σύνδεσμος Ελληνικών Αθλητικών και Γυμναστικών Σωματείων (Σ.Ε.Γ.Α.Σ.): οικονομικός απολογισμός 1995. Σύνδεσμος Ελληνικών Αθλητικών και Γυμναστικών Σωματείων (Σ.Ε.Γ.Α.Σ.): Οικονομική και αγωνιστική αξιολόγηση σωματείων στίβου έτους 1994.

8. Φίλιππος Ένωση (πληροφορίες), Οικονομικά στοιχεία - Απασχόληση για το 1990 έως 1994 (ερωτηματολόγιο, Μάιος 1996).

9. Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων (ΕΟΑ), Οικονομικά στοιχεία - απασχόληση των ετών 1990-1994 (ερωτηματολόγιο, Μάιος 1996).

10. Οργανισμός Προγνωστικών Αγώνων Ποδοσφαίρου (πληροφορίες), Οικονομικά στοιχεία - Απασχόληση, Επιστολή από τις 02-06-1995, 05-10-1995 και από τις 28-02-1996.

11. Οργανισμός Διεξαγωγής Ιπποδρομιών (ΟΔΙΕ), Οικονομικά στοιχεία - Απασχόληση για το 1990 έως 1994, Επιστολή από τις 20-07-1996.

12. Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού Φραγκφούρτης (Πληροφορίες), Αφίξεις - έσοδα σε συνάλλαγμα από τον τουρισμό για το 1979 έως 1996.

13. Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο, *Griechische Hotels*, Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο (εκδ.), Αθήνα, 1995.

14. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (1997), Προσωρινοί Εθνικοί Λογαριασμοί της Ελλάδος 1995, ΕΣΥΕ, Αθήνα. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος, Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο, τόμ. 42, ΕΣΥΕ, Αθήνα, Ιούνιος 1997. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Πληροφορίες), Εξωτερικό εμπόριο της Ελλάδος 1993, 1994. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Πληροφορίες), Αναλυτικοί πίνακες εργατικού δυναμικού της Ελλάδος για το 1994, Επιστολή από τις 27-04-98. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία

Ελλάδος (Πληροφορίες), Αντιστοιχία κωδικών ανάμεσα στο σύστημα κωδικοποίησης που χρησιμοποιείται στην εσωτερική παραγωγή και στο εξωτερικό εμπόριο, Επιστολή από τις 09-10-1997. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Πληροφορίες), Αποτελέσματα καταμέτρησης εμπορικών καταστημάτων λιανικού εμπορίου από το 1984 και το 1988. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Πληροφορίες), Αριθμός ημεδαπών τουριστών οι οποίοι έκαναν διακοπές στο εσωτερικό και εξωτερικό: Επιστολή από τις 23-10-1997. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Πληροφορίες), Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών (Ε.Ο.Π.) των νοικοκυριών 1993-1994, Επιστολή από την 01-10-1997 και από τις 06-10-1997. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Πληροφορίες), Εσωτερική παραγωγή των επιχειρήσεων (ποσότητα παραγωγής, ποσότητα πωλήσεων, αξία πωλήσεων, αριθμός επιχειρήσεων) από το 1994, Επιστολή από τις 23-09-1997. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Πληροφορίες), Μητρώο Επιχειρήσεων (αριθμός επιχειρήσεων, μέση απασχόληση, τζίρος επιχειρήσεων) κατά νομό της Ελλάδας το 1994, Επιστολή από τις 08-10-1997 και από την 31-10-1997.

15. ICAP, τόμ. 1 και 2, Αθήνα, 1995. ICAP, τόμ. 1 και 2, Αθήνα, 1996.

16. Υπουργείο Παιδείας - Πληροφορίες, Απασχόληση και δαπάνες για μισθούς των Καθηγητών Φυσικής Αγωγής στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια εκπαίδευση, καθώς και των Μελών Δ.Ε.Π. στα Τμήματα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού για το έτος 1994.

17. Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας (πληροφορίες), Αναλυτικοί πίνακες Προγραμμάτων Δημοσίων Επενδύσεων (Π.Δ.Ε) του Υπουργείου Πολιτισμού για το 1994.

18. Υπουργείο Οικονομικών (1995), Φορολογία Εισοδήματος. Συντελεστές Καθαρού κέρδους (Διοικητική Κωδικοποίηση), Εκτυπωτική Μονάδα Υπουργείου Οικονομικών, Αθήνα.

19. Ένωση Ποδοσφαιρικών Ανωνύμων Εταιρειών, Ετήσια Τακτική Γενική Συνέλευση και Οικονομικός απολογισμός έτους 1993-1994, Ε.Π.Α.Ε., Αθήνα. Ένωση Ποδοσφαιρικών Ανωνύμων Εταιρειών (1995), Ετήσια Τακτική Γενική Συνέλευση και Οικονομικός απολογισμός έτους 1994-1995, Ε.Π.Α.Ε., Αθήνα. Ένωση Ποδοσφαιρικών Ανωνύμων Εταιρειών (1996), Ετήσια Τακτική Γενική Συνέλευση και Οικονομικός απολογισμός έτους 1995-1996, Ε.Π.Α.Ε., Αθήνα.

20. Ένωση Σωματείων Αμειβομένων Καλαθοσφαιριστών, Οικονομικά στοιχεία - απασχόληση στα σωματεία Μπάσκετ των ετών 1993-1994 και 1994/1995 (ερωτηματολόγιο, Σεπτέμβριος 1996).

21. Brümmerhoff D., *Volkswirtschaftliche Gesamtrechnungen*, Oldenbourg Verlag, München, 1995. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος Προσωρινοί Εθνικοί Λογαριασμοί της Ελλάδος 1995, ΕΣΥΕ, Αθήνα, 1997.

22. Sachs J. και Larrain F., *Makroökonomik*, Oldenbourg Verlag, München, 1995. Woll A., *Allgemeine Volkswirtschaftslehre*, Oldenbourg Verlag, München, 1990.

23. Stobbe A., *Mikroökonomik*, Springer Verlag, Berlin, 1991.

24. Henley Center For Forecasting, *The Economic Impact and Importance of Sport in the UK*, Sports Council, United Kingdom, 1986. Krupp H.J. και Wagner G., *Die wirtschaftliche Bedeutung des Sports*, Springer Verlag, Berlin, 1988. Weber W., Schnieder C., Kortluke N. και Horak B., *Die wirtschaftliche Bedeutung des Sports*, Karl Hofmann Verlag, Schorndorf, 1995.

25. Weber W., Schnieder C., Kortluke N. και Horak B., *Die wirtschaftliche Bedeutung des Sports*, Karl Hofmann Verlag, Schorndorf, 1995.

26. Γενική Γραμματεία αθλητισμού - εσωτερικές δημοσιεύσεις, Κατανομή επιχορηγήσεων για αθλητικούς σκοπούς έτους 1994 και 1995.

27. Σύνδεσμος Ελληνικών Αθλητικών και Γυμναστικών Σωματείων (Σ.Ε.Γ.Α.Σ.), Οικονομική και αγωνιστική αξιολόγηση σωματείων στίβου έτους 1994.

28. Γενικός Προϋπολογισμός οικονομικού έτους 1995, τόμ. Α', μέρ. III, Δημόσιες Επενδύσεις, Υπηρεσία Εκτύπωσης Υπουργείου Οικονομικών, Αθήνα, Νοέμβριος 1994.

29. Γενική Γραμματεία αθλητισμού (Πληροφορίες), Στατιστικά στοιχεία Μαζικού Αθλητισμού (Χειμερινά, εαρινά προγράμματα - απασχολούμενο προσωπικό) για το 1993-1994. Γενική Γραμματεία αθλητισμού: Οικονομικός απολογισμός 1994. Γενικός Προϋπολογισμός οικονομικού έτους 1995, τόμ. Α', μέρ. I, Κεντρικές Υπηρεσίες, Υπηρεσία Εκτύπωσης Υπουργείου Οικονομικών, Αθήνα, Νοέμβριος 1994. Γενικός Προϋπολογισμός οικονομικού έτους 1995, τόμ. Α', μέρ. II, Νομαρχίες, Υπηρεσία Εκτύπωσης Υπουργείου Οικονομικών, Αθήνα, Νοέμβριος 1994. Γενικός Προϋπολογισμός οικονομικού έτους 1995, τόμ. Α', μέρ. III, Δημόσιες Επενδύσεις, Υπηρεσία Εκτύπωσης Υπουργείου Οικονομικών, Αθήνα, Νοέμβριος 1994. Γενικός Προϋπολογισμός οικονομικού έτους 1996, τόμ. Α', μέρ. I, Κεντρικές Υπηρεσίες, Υπηρεσία Εκτύπωσης Υπουργείου Οικονομικών, Αθήνα, Νοέμβριος 1995. Γενικός Προϋπολογισμός οικονομικού έτους 1996, τόμ. Α', μέρ. III, Δημόσιες Επενδύσεις, Υπηρεσία Εκτύπωσης Υπουργείου Οικονομικών, Αθήνα, Νοέμβριος 1995. Υπουργείο Παιδείας - Πληροφορίες, Απασχόληση και δαπάνες για μισθούς των Καθηγητών Φυσικής Αγωγής στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια εκπαίδευση καθώς και των Μελών Δ.Ε.Π. στα Τμήματα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού για το έτος 1994.

30. Οργανισμός Προγνωστικών Αγώνων Ποδοσφαίρου (πληροφορίες), Οικονομικά στοιχεία - Απασχόληση, Επιστολή από τις 02-06-1995, από τις 05-10-1995 και από τις 28-02-1996.

31. Οργανισμός Διεξαγωγής Ιπποδρομιών (ΟΔΙΕ). Οικονομικά στοιχεία - Απασχόληση για το 1990 έως 1994, Επιστολή από τις 20-07-1996. Οργανισμός Προγνωστικών Αγώνων Ποδοσφαίρου (πληροφορίες), Οικονομικά στοιχεία - Απασχόληση, Επιστολή από τις 02-06-1995.

32. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Πληροφορίες), Αντιστοιχία κωδικών ανάμεσα στο σύστημα κωδικοποίησης που χρησιμοποιείται στην εσωτερική παραγωγή και στο εξωτερικό εμπόριο, Επιστολή από τις 09-

10-1997. Εσωτερική παραγωγή των επιχειρήσεων (ποσότητα παραγωγής, ποσότητα πωλήσεων, αξία πωλήσεων, αριθμός επιχειρήσεων) από το 1994, Επιστολή από τις 23-09-1997.

33. Eurostat - Στατιστική Υπηρεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Intrastat: Συνδυασμένη Ονοματολογία 1994*, Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο, 1994. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Πληροφορίες), Εσωτερική παραγωγή των επιχειρήσεων (ποσότητα παραγωγής, ποσότητα πωλήσεων, αξία πωλήσεων, αριθμός επιχειρήσεων) από το 1994, Επιστολή από τις 23-09-1997. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Πληροφορίες), Εξωτερικό εμπόριο της Ελλάδος 1993 και 1994.

34. Αναλυτικά, βλέπε, Kolimpalis Ch., *όπ.παρ.*, 1998.

35. Αναλυτικά, βλέπε, Kolimpalis Ch., *όπ.παρ.*, 1998.

36. Ένωση Ιδιοκτητών Ημερήσιων Εφημερίδων Αθηνών (Πληροφορίες), Διαμόρφωση τιμής πώλησης των εφημερίδων το 1994 (επιστολή από τις 22-09-1997) και σύνολο Πωλήσεων εφημερίδων το 1994 (επιστολή από τις 15-05-1997).

37. Εκδόσεις Παπαζήση (Πληροφορίες), Όγκος πωλήσεων αθλητικών περιοδικών το 1994, Επιστολή από τις 20-08-1997. Συνέντευξη με τον κ. Σάλτο Βασίλη, εκδότη και ιδιοκτήτη βιβλιοπωλείου από τις 08-07-1997.

38. Τηλεφωνική πληροφορία της Ελληνικής Ραδιοφωνίας Τηλεόρασης (Ε.Ρ.Τ.) Α.Ε. (σημερινή Ε.Τ. Α.Ε.) από τις 18-09-1997.

39. Συνέντευξη με τον κ. Γκαβανόζη Κώστα, TV-Manager της διαφημιστικής εταιρείας «Leo Burnett» από τις 15-07-1997. Συνέντευξη με την κ. Παπαζήση Ιζαμπέλα, ιδιοκτήτρια εκδοτικού οίκου και βιβλιοπωλείου από τις 20-08-1997. Περιοδ. *Mediaview*, εκδ. Παπαζήση, Ιανουάριος 1994. Περιοδ. *Mediaview*, εκδ. Παπαζήση, Μάρτιος 1994. Περιοδ. *Mediaview*, εκδ. Παπαζήση, Ιανουάριος 1995. Περιοδ. *Mediaview*, εκδ. Παπαζήση, Μάρτιος 1995.

40. Συνέντευξη με τον κ. Γκαβανόζη Κώστα, TV-Manager της διαφημιστικής εταιρείας «Leo Burnett» από τις 15-07-1997.

41. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Πληροφορίες), Μητρώο Επιχειρήσεων (αριθμός επιχειρήσεων, μέση απασχόληση, τζίρος επιχειρήσεων) κατά νομό της Ελλάδας το 1994, Επιστολή από τις 08-10-1997 και από τις 31-10-1997.

42. Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο, *Griechische Hotels*, Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο (εκδ.), Αθήνα, 1995. Τσεκούρας Γ. και συν., *Μεταβολή του προτύπου του μαζικού τουρισμού - Νέες μορφές τουρισμού*, ΕΤΒΑ, Αθήνα, 1991. Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού Φραγκφούρτης (Πληροφορίες), Αφίξεις - έσοδα σε συνάλλαγμα από τον τουρισμό για το 1979 έως 1996. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Πληροφορίες), Αριθμός ημεδαπών τουριστών οι οποίοι έκαναν διακοπές στο εσωτερικό και εξωτερικό, Επιστολή από τις 23-10-1997.

43. Ένωση Ποδοσφαιρικών Ανωνύμων Εταιρειών, Ετήσια Τακτική Γενική Συνέλευση και Οικονομικός απολογισμός έτους 1993-1994, Ε.Π.Α.Ε.,

Αθήνα, 1994. Ένωση Ποδοσφαιρικών Ανωνύμων Εταιρειών, Ετήσια Τακτική Γενική Συνέλευση και Οικονομικός απολογισμός έτους 1994-1995. Ε.Π.Α.Ε., Αθήνα, 1995. Ένωση Ποδοσφαιρικών Ανωνύμων Εταιρειών, Ετήσια Τακτική Γενική Συνέλευση και Οικονομικός απολογισμός έτους 1995-1996, Ε.Π.Α.Ε., Αθήνα, 1996. Ένωση Σωματείων Αμειβομένων Καλαθοσφαιριστών, Οικονομικά στοιχεία - απασχόληση στα σωματεία Μπάσκετ των ετών 1993-1994 και 1994-1995 (ερωτηματολόγιο, Σεπτέμβριος 1996).

44. Henley Center For Forecasting, 1986.

45. Αναλυτικά, βλέπε, Kolimpalis Ch., 1998.

46. Οικονομικοί Απολογισμοί Ομοσπονδιών (βλέπε παραπάνω υποσημείωση υπ. αρ. 7). ΚΕΠΕ, *Οικονομία και αθλητισμός*, ΚΕΠΕ, Αθήνα, 1994.

47. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Πληροφορίες), Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών (Ε.Ο.Π.) των νοικοκυριών 1993-1994, Επιστολή από την 01-10-1997 και από τις 06-10-1997.

48. Αναλυτικά, βλέπε, Kolimpalis Ch., 1998.

49. Αναλυτικά, βλέπε, Kolimpalis Ch., 1998.

50. Αναλυτικά, βλέπε, Kolimpalis Ch., 1998.

51. Ένωση Σωματείων Αμειβομένων Καλαθοσφαιριστών, Οικονομικά στοιχεία - απασχόληση στα σωματεία Μπάσκετ των ετών 1993-1994 και 1994-1995 (ερωτηματολόγιο, Σεπτέμβριος 1996).

52. Αναλυτικά, βλέπε, Kolimpalis Ch., 1998.

53. Αναλυτικά, βλέπε, Kolimpalis Ch., 1998.

54. Αναλυτικά, βλέπε, Kolimpalis Ch., 1998.

55. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Πληροφορίες), Μητρώο Επιχειρήσεων (αριθμός επιχειρήσεων, μέση απασχόληση, τζίρος επιχειρήσεων) κατά νομό της Ελλάδας το 1994, Επιστολή από τις 08-10-1997 και από την 31-10-1997.

56. Ένωση Σωματείων Αμειβομένων Καλαθοσφαιριστών, Οικονομικά στοιχεία - απασχόληση στα σωματεία Μπάσκετ των ετών 1993-1994 και 1994-1995 (ερωτηματολόγιο, Σεπτέμβριος 1996).

57. Αναλυτικά, βλέπε, Kolimpalis Ch., 1998.

58. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Πληροφορίες), Μητρώο Επιχειρήσεων (αριθμός επιχειρήσεων, μέση απασχόληση, τζίρος επιχειρήσεων) κατά νομό της Ελλάδας το 1994, Επιστολή από τις 08-10-1997 και από την 31-10-1997.

59. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Πληροφορίες), Μητρώο Επιχειρήσεων (αριθμός επιχειρήσεων, μέση απασχόληση, τζίρος επιχειρήσεων) κατά νομό της Ελλάδας το 1994, Επιστολή από τις 08-10-1997 και από την 31-10-1997.

60. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Πληροφορίες), Μητρώο Επιχειρήσεων (αριθμός επιχειρήσεων, μέση απασχόληση, τζίρος επιχειρήσεων) κατά νομό της Ελλάδας το 1994, Επιστολή από τις 08-10-1997 και από την 31-10-1997.

61. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Πληροφορίες), Αποτελέσματα καταμέτρησης εμπορικών καταστημάτων λιανικού εμπορίου από το 1984 και το 1988. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Πληροφορίες), Μητρώο Επιχειρήσεων (αριθμός επιχειρήσεων, μέση απασχόληση, τζίρος επιχειρήσεων) κατά νομό της Ελλάδας το 1994, Επιστολή από τις 08-10-1997 και από την 31-10-1997.

62. Αναλυτικά, βλέπε, Kolimpalis Ch., 1998.

63. Υπουργείο Παιδείας - Πληροφορίες, Απασχόληση και δαπάνες για μισθούς των Καθηγητών Φυσικής Αγωγής στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια εκπαίδευση καθώς και των Μελών Δ.Ε.Π. στα Τμήματα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού για το έτος 1994.

64. Γενική Γραμματεία αθλητισμού (Πληροφορίες), Απασχολούμενο προσωπικό σε Αθλητικά κέντρα (Στάδια και Κολυμβητήρια, κλειστά γυμναστήρια) που βρίσκονται κάτω από την εποπτεία της το 1994.

65. Γενική Γραμματεία αθλητισμού (Πληροφορίες), Απασχολούμενο προσωπικό στη Γ.Γ.Α. από το 1990 έως 1994.

66. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (1997), Προσωρινοί Εθνικοί Λογαριασμοί της Ελλάδος, ΕΣΥΕ, Αθήνα, 1995.

67. Αναλυτικά, βλέπε, Kolimpalis Ch., 1998.

68. Heinemann K., 1984.

